

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Vojtěch Libnar

**„Z levicového intelektuála proamerickým liberálem?“
Vývoj myšlení prezidenta Václava Havla ve vztahu k USA
a NATO**

„From a Left-Wing Intellectual to a pro-American Liberal?“
The Development of President Václav Havel's Thought in
Relation to the USA and NATO

2023

Vedoucí práce: Mgr. Mikuláš Pešta, Ph.D.

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce panu doktorovi Mikuláši Peštovi za podnětné připomínky, užitečné rady a odborné vedení mé diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 3. května 2023

.....

Vojtěch Libnar

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vybranými názory Václava Havla po roce 1989 s přihlédnutím k jeho předchozím myšlenkovým východiskům. Sleduje vývoj postojů Václava Havla k Severoatlantické alianci, uvažovanému, připravovanému a nakonec uskutečněnému členství České republiky v této organizaci. Dále práce zkoumá Havlovy osobní vazby na vybrané americké představitele a reflektuje také jejich pohled na Václava Havla. Jde o prezidenty George H. W. Bushe, Billa Clintona, George W. Bushe a ministryni zahraničí Madeleine Albrightovou. Práce se poté v závěrečné části věnuje Havlovým názorům na vybrané vojenské intervence, které přímo vedly nebo v nichž byly hlavní silou Spojené státy americké – válce v Perském zálivu, bombardování Jugoslávie a invazi do Iráku.

Skrze tyto perspektivy se snaží odpovědět na otázku, zda se Havlův světonázor v průběhu jeho prezidentského působení zásadně změnil, a zda se Havel nekriticky přiklonil k podpoře americké zahraniční politiky. Zda se z původně spíše levicově orientovaného intelektuála z disidentských kruhů stal středoevropský postkomunistický státník, jehož pohltila triumfalistická atmosféra devadesátých let a obdiv ke Spojeným státům. Anebo jestli si Havel částečně zachoval kritický odstup a dostal svému přesvědčení o mravní politice svědomí.

Klíčová slova:

Václav Havel, USA, NATO, Bush, Clinton, Irák, Jugoslávie

Abstract

The diploma thesis deals with selected views of Václav Havel after 1989, taking into account his previous ideas. It traces the development of Václav Havel's attitudes towards the North Atlantic Alliance, the contemplated, prepared and finally realized membership of the Czech Republic in this organization. Furthermore, the thesis examines Havel's personal ties to selected American officials and reflects on their views of Václav Havel. These include Presidents George H. W. Bush, Bill Clinton, George W. Bush, and Secretary of State Madeleine Albright. The thesis then turns in the final section to Havel's views on selected military interventions that were directly led by, or in which the United States was the major force - the Gulf War, the bombing of Yugoslavia, and the invasion of Iraq.

Through these perspectives, it seeks to answer the question of whether Havel's worldview changed fundamentally during his presidency, and whether Havel uncritically embraced support for American foreign policy. Whether Havel had turned from a rather left-leaning intellectual from dissident circles into a Central European post-Communist statesman who was absorbed by the triumphalist atmosphere of the 1990s and his admiration for the United States. Or whether Havel has partly maintained his critical distance and lived up to his conviction of a moral politics of conscience.

Key words:

Vaclav Havel, USA, NATO, Bush, Clinton, Iraq, Yugoslavia

Obsah

Úvod	8
1. Vybrané předrevoluční postoje Václava Havla a příchod nové éry po roce 1989	12
1.1 Levicový intelektuál	13
1.2 Názory na bezpečnostní uspořádání Evropy a na USA	15
1.3 Změny roku 1989.....	17
2. NATO	19
2.1 Proměna názoru v letech 1990-1992	20
2.2 Partnerství pro mír	23
2.3 K Madridu a do NATO	28
3. Osobní vztahy s americkými představiteli a jejich pohled na Václava Havla	34
3.1 George H. W. Bush.....	34
3.2 Bill Clinton.....	38
3.3 George W. Bush	40
3.4 Madeleine Albrightová	43
4. Americké války	48
4.1 Válka v Perském zálivu 1991	48
4.1.1 Poučení z „Mnichova“	51
4.1.2 Ukončení války	52
4.2 Operace Spojenecká síla – zásah v Srbsku a Kosovu 1999	53
4.2.1 „Jestřáb“ Havel	54
4.2.2 Ambivalentní výsledky.....	58
4.3 Invaze do Iráku 2003	60
4.3.1 „United We Stand“	63
4.3.2 Irák dobyt.....	67
Závěr.....	70
Seznam použitých informačních zdrojů	73

Seznam použitých zkratek

ES – Evropské společenství

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KSČ – Komunistická strana Československa

NACC – Severoatlantická rada pro spolupráci

RB OSN – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

UÇK – Kosovská osvobozená armáda

VS – Varšavská smlouva

ZHN – Zbraně hromadného ničení

Úvod

Václav Havel, dramatik, spisovatel, disident, intelektuál, prezident. Přívlastků, kterých lze této nepřehlédnutelné osobnosti československých, českých, evropských i světových nejnovějších dějin přiřknout, je bezpochyby hodně. Václav Havel byl posledním prezidentem Československa, rozpadajícího se před očima a prvním prezidentem České republiky. Ve funkci setrval s kratší přestávkou dlouhých třináct let, čímž se mimochodem řadí na třetí místo mezi nejdéle sloužící prezidenty v dějinách naší země od roku 1918. Za dobu jeho působení na Hradě prošla Evropa i svět poměrně razantní proměnou. Ve střední a východní Evropě se zhroutily komunistické režimy, došlo k nacionálnímu pnutí. Rozpadl se nejprve Sovětský svaz (SSSR), poté samotné Československo, a Evropa i svět byly svědky bolestného a krvavého rozkladu Jugoslávie.

Rozpad SSSR zároveň znamenal definitivní tečku za jeho postavením jedné ze dvou světových supervelmocí. Bipolární éra skončila. USA se staly zdaleka nejsilnějším globálním hráčem, ne-li přímo geopolitickým rozhodčím s vojenskou, hospodářskou i kulturní převahou. Otevřela se před nimi možnost ovlivňovat dění také ve střední a východní Evropě. Zároveň to byla šance pro státy této oblasti začít se přibližovat a později integrovat do Západních struktur, zejména do Evropského společenství (ES), respektive Evropské unie a NATO. To vše se na úplném počátku devadesátých let ještě nezdálo zcela samozřejmé, stejně jako větší politická angažovanost USA v regionu.

Tak zásadní a rozsáhlé změny donutily jednotlivce opouštět dosavadní myšlenky, přehodnocovat je a přicházet s novými. To platí také o Václavu Havlovi.¹ Václav Havel, který, jak se s oblibou píše, se dostal „z vězení přímo na Hrad“ započal budovat již během svého československého prezidentství kontakty se státy západní Evropy a USA. Rozdělením společného státu pak zanikl jeden z hlavních vnitropolitických problémů, totiž spor československý. Těžiště pokračovatelky Československa, zmenšené Česká republika, se posunulo na západ a „nový“ český prezident Havel svou politiku od nynějška ještě intenzivněji na Západ směřoval.

Ve své práci se primárně věnuji epoše Havlova prezidentství ohraničené léty 1990 až 2003. Práce bude rozčleněna na čtyři hlavní kapitoly. V první části práce vycházím z Havlova předrevolučního názorového ukotvení. Ve druhé části práce sleduji proměnu názorů Václava Havla na NATO. V další kapitole si všímám Havlových osobních vazeb a vztahů

¹ KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společenství v Československu letech 1989-1992*. Praha: Rybka, 2016. s. 105.

s americkými prezidenty jeho éry a s jeho osobní přítelkyní, velvyslankyní USA při OSN a první ministryní zahraničí USA Madeleine Albrightovou. V poslední části práce pak reflektuji Havlovu podporu válce v Zálivu v roce 1991, zásahu NATO v Jugoslávii v roce 1999 a americké invazi do Iráku v roce 2003.

V úvodu bych tedy rád nastínil, kým vlastně byl Václav Havel do roku 1989 a jaké byly v té době jeho názory mimo jiné na USA nebo na bezpečnostní uspořádání Evropy. V další části se pokusím ukázat, jak se v průběhu času měnil Havlův postoj k NATO a jaké faktory a okolnosti v tom hrály roli. V kapitole o vztazích s americkými představiteli se nabízí otázka, s kterým z těchto politiků měl Havel nejbližší osobní vztah. Dále se pokusím zanalyzovat, jak američtí prezidenti a Madeleine Albrightová vnímali Havla, a jak Václav Havel pohlížel na ně. Havlova konstantní podpora intervencí, kde byly hlavní silou USA, zase nabízí otázku, jaké byli jeho motivace pro podporu konkrétních akcí, jak tyto intervence zdůvodňoval a jak o nich přemýšlel.

Cílem práce je na základě kritické analýzy pramenů a s pomocí sekundární literatury komplexně ukázat Havlův pohled na vybrané události, zanalyzovat jeho osobní vztahy s vybranými osobnostmi a sledovat vývoj jeho politického uvažování ve vybraných aspektech. Na těchto příkladech se pokusím nastínit jeho myšlenkový vývoj a jeho postoje zejména ve vztahu k USA a NATO. V neposlední řadě bych rád, skrze výše uvedené, došel k odpovědi na obecnější otázku, tedy nakolik se změnilo politické myšlení Havla „předrevolučního“ – Havla disidenta a následně Havla v roli prezidenta.

Diplomová práce bude založena na analýze materiálů z archivu Knihovny Václava Havla, které jsou z velké části digitalizované. Archiv obsahuje množství různých, velmi často jinak nepublikovaných článků, rozhovorů, novinových výstřižků, Havlových poznámek a podobně, souvisejících s Havlovým životem a veřejným působením.

Nedílnou součástí mé práce jsou také vydané prameny. Na prvním místě bych jmenoval projevy Václava Havla, vydané v několika knihách, pokrývajících sledované období let 1990–2003. Zajímavý pohled nabízí Havlovo knížka, kombinující deníkové zápisky a rozhovor *Prosím stručně* z roku 2006, která vznikla během Havlova pobytu v USA o rok dříve. V části, která se věnuje Havlovým vztahům s americkými představiteli, mi byla pomocníkem kniha *Havel v Americe* z roku 2019. V této práci dvojice autorek Lenky Kabrhelové a Rosamund Johnston čerpám z rozhovorů s americkými osobnostmi, které měly nějaký vztah k Václavu Havlovi. Nechci také opominout *Daň z krve* od Jiřího Dienstbiera, kde se autor formou zápisků a úvah zamýšlí nad konfliktem v Srbsku a Kosovu, a nabourává Havlův pohled na tento ozbrojený konflikt.

Podíváme-li se na zpracování Havlovy osobnosti českou historiografií, lze konstatovat, že dosud byl v popředí Havlův předrevoluční život, jeho disidentská činnost a role v rámci Charty 77. Prezidentské období Václava Havla je dosud zpracováno v několika dílech spíše obecně, bez většího důrazu na dílčí témata či hlubšího zpracování konkrétních oblastí Havlovy politiky. To se jeví, jako pochopitelný fakt, vzhledem k relativně nedlouhému časovému odstupu. V českém prostředí vznikly doposud v podstatě pouze dvě souborné práce o životě prvního polistopadového prezidenta. Jsou to práce *Disident: Václav Havel 1936-1989* a *Prezident: Václav Havel 1990-2003* od Daniela Kaisera. První pokrývá Havlovo mládí a disidentskou epochu, druhá se pak již věnuje jeho prezidentskému působení. Z prací o Havlovi je třeba zmínit ještě knihu od Michaela Žantovského *Havel* z roku 2014. Tu je třeba, ačkoliv se jedná o práci s poznámkovým aparátem a relevantními zdroji, brát s rezervou, kvůli autorovým osobním vazbám na Václava Havla a laskavému, mnohdy až nekritickému tónu. Jejím přínosem je, dokážeme-li se dívat dostatečně kriticky, že sám autor byl přítomen mnoha důležitým chvílím a událostem spolu s Václavem Havlem. Další pozitivum vidím v tom, že se věnuje Havlovi životnímu příběhu až do jeho smrti v roce 2011. Detailnější zkoumání dílčích témat období prezidentství Václava Havla bude však ještě úkolem dalších generací historiků.

V neposlední řadě bych rád uvedl tituly, bez kterých by se má práce neobešla. Širší vhléd do zvoleného tématu, nabízí kniha od Jana Křena *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*, osvětlující historické děje ve střední Evropě s globálním přesahem. Podobně, v roce 2019 vydaná práce od Jamese Marka a kolektivu autorů, *1989. A Global History of Eastern Europe* nabízí neotřelé interpretace problematiky změn po roce 1989. K tématu rozšiřování Severoatlantické aliance bych rád vyzdvihl zevrubnou starší publikaci od Ronalda D. Asmuse, která vyšla ve slovenském překladu, *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. Velmi cennou pro téma NATO je aktuální publikace od Jana Eichlera *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. V kapitole věnující se Havlovi podpoře americkým ozbrojeným akcím bych rád zmínil polemicko-kritický text Petra Steinera *Václav Havel a invaze do Iráku: se stálým zřetelem k okupaci Československa v roce 1968*. Steiner v něm polemizuje s, Havlem jednoznačně definovanými, kategoriemi dobra a zla.

Domnívám se, že do budoucna bude pro historiky velkou výzvou zkoumat sledovanou epochu devadesátých let a počátku nového tisíciletí s překotnými změnami, novými fenomény a dalekosáhlými důsledky. Ty přinesla tato éra nejen bezprostředně střední a východní Evropě, evropské politice USA, ale celému okolnímu světu.

Rád bych, aby práce svým malým dílem přispěla k poznání osobnosti prezidenta Václava Havla a jeho zahraniční politiky směrem k USA a NATO a pomohla tím možná trochu porozumět „duchu doby“ – duchu raných devadesátých let s jejich počátečním idealismem, přes vystřízlivění a války na Balkáně, až po tvrdou realitu euroatlantického světa po 11. září 2001.

1. Vybrané předrevoluční postoje Václava Havla a příchod nové éry po roce 1989

Václav Havel se před listopadovou revolucí osmdesátého roku mohl jevit jako muž více tváří. Dítě z buržoazní rodiny, umělec, dramatik, esejista, kritik společenských poměrů – to vše do jisté míry předznamenalo jeho aktivní angažmá v disentu, jehož byl na konci osmdesátých let jednou z nejméně výraznějších osobností. V prostředí disentu se formovaly také některé jeho názory. Není tak úplně pravda, že se Havel stal politikem z donucení a že jím vlastně být ani nechtěl. Člověkem vstupujícím výrazněji do politiky, byl již od sedmdesátých let, byť to nebyla politika oficiální a povolená. Havel si nicméně vytvářel názory, reagoval na aktuální politické dění, domácí i zahraniční.

V *Dálkovém výslechu*, rozhovoru vedeném v letech 1985–1986 Karlem Hvizďalou, nahlížel Havel svoji životní úlohu jako dráhu spisovatele, kritika a pozorovatele politiky, nikoliv aktivního politika.²

Václav Havel se ovšem osobně na konci osmdesátých let stýkal se Západními politiky, kontakty si Havel vytvářel i v oficiální domácí umělecké sféře a dokonce ho jako vůdce opozice kontaktovali také někteří politici Komunistické strany Československa (KSČ). Kolegy z disentu mu to bylo vyčítáno.³ Pokud nebyl aktivním politikem v roce 1986, jak o sobě tvrdil v rozhovoru s Hvizďalou, stal se jím záhy poté.

To, jak sám sebe definoval Havel v *Dálkovém výslechu*, byla image, do které se stylizoval. Ve skutečnosti byl tou dobou dávno politickou personou a stával se nepsaným lídrem opozice v Československu. Václav Havel v říjnu 1989, byl však v jistém smyslu diametrálně odlišným Havlem než o rok nebo o dva později, a to nejen svou prezidentskou funkcí, ale zejm. svými názory, které přirozeně změnilo nejen jeho působení jako hlavy státu, ale také nová realita světa po roce 1989. Změny a mocenská funkce Havla nutily znovu promýšlet jeho dosavadní vize a v mezích možného hledat nová východiska a alternativy. Zároveň se v mnoha věcech postupně odpoutával od myšlenkového světa disentu, z něhož vycházel. A do toho všeho brzy přišlo Havlovo okouzlení Amerikou a americké okouzlení Havlem.

² HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvizďalou)*. Praha: Melantrich, 1990. s. 12-13

³ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009. s. 206 -211.

1.1 Levicový intelektuál

Tápeme, chceme-li „předlistopadovému“ Havlovi přiřknout nějakou konkrétní škatulku, či ho jasně přiřadit k nějakému politickému směru. Havel odhaluje, že se považuje za socialistu, ovšem v mravním smyslu, ve smyslu zastání se slabších a ponížených proti moci apod., dále už tohoto výrazu neužíval, jelikož byl chápán pejorativně.⁴ Havel v tomto směru původně vycházel z ideového zázemí svého otce, který také myšlenkově tíhl k socialismu, ovšem nikoli reálnému socialismu sovětského typu, nýbrž spíše k ideji socialismu – sám Havel mluvil-li později o socialismu, užíval k němu přídavného jména „masarykovský“.⁵ K celému problému ještě dodává: „*Ostatně ani v době, kdy jsem se za něj (za socialistu – pozn. autora) ještě vydával, jsem se neidentifikoval s nějakou konkrétní politickou nebo ekonomickou doktrínou, teorií či ideologií, s nějakým uceleným projektem lepšího uspořádání světa.*“⁶

Dotkneme-li se Havlových názorů na ekonomiku, opět můžeme pozorovat levicové tendence a vliv prostředí okolo otce. Mladý Václav četl knihy nejvýznamnějšího představitele českého keynesiánství Josefa Macka, které mj. obsahovala domácí knihovna Havlových, a stýkal se s otcovým přítelem, filosofem Josefem Ludvíkem Fischerem, který hovořil o kombinovaném vlastnictví státním a soukromém.⁷ Celkem samozřejmě ovšem působí Havlova kritika monopolu socialistického státu jako prakticky jediného výrobce a zaměstnavatele a absenci hospodářské plurality a soutěže volného trhu.⁸

Myšlenka socialismu ovšem Havla fascinovala a ve svých různých textech se jí věnoval poměrně často. Ve vzpomínce na Františka Kriegela se zamýšlel, co pro Kriegela znamenala po jeho hořké životní zkušenosti idea socialismu. Havel se domníval, že v posledních letech svého života si Kriegel pod pojmem socialismu, představoval formu lepšího společenského uspořádání stejně jako sám Havel, který se ovšem tomuto konkrétnímu pojmu vyhýbal.⁹ V eseji „Šifra socialismus“, pak Havel své pojetí socialismu rozpracovává detailněji – socialismus je podle něj šifra, za kterou se schovává aparát komunistické strany a tak tomuto ideálu sociální spravedlnosti ubližuje. Podle něj se monopol KSČ schovával za pozitivně vnímaný pojem socialismus a zároveň si komunisté uzurpovali monopol při určení toho, co je a co není „socialismem“. Zároveň pak takový „socialismus“, vnímaný apriori jako pozitivní,

⁴ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvizďalou)*. s. 12-13.

⁵ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 38.

⁶ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvizďalou)*. s. 13.

⁷ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 37-38.

⁸ HAVEL, Václav a Vilém PREČAN. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. Praha: Lidové noviny, 1990. s. 130.

⁹ Tamtéž, s. 190-198.

nebylo možné kritizovat. Havel proto navrhl vyhýbat se slovu „socialismus“ a diskutovat konkrétně o principech ekonomického či politického systému, který máme na mysli.¹⁰

Havlovo pojetí sebe sama jako levicového člověka u něj osobně neznamenal podporu konkrétnímu ekonomickému či společenskému systému, ale spíše snaha sdělit svůj pocit vůči světu.¹¹

Ideál socialismu zůstal v těsně porevoluční době stále živý. Václav Havel tehdy několikrát sděloval, že neuznává pojem „socialismus“, který ztratil v českém jazykovém prostředí smysl a nahradil by ho pojmem „sociální spravedlnost“.¹² Kampaň v prosinci 1989 na zviditelnění Havla před prezidentskou volbou dokonce místy zdůrazňovala, že Havel přes svůj buržoazní původ nechce obnovení kapitalismu, nebo vyzdvihovala fakt, že si vzal proletářku.¹³ Takto vyhraněné argumentace bylo zřejmě užito také proto, že ideál socialismu byl jedním z přítomných ideálů revolučního roku 1989 – ovšem také budil velké kontroverze.¹⁴

Pomyslné definitivní rozloučení se „socialismem“ můžeme u Havla vidět ve chvíli, když nevědomky rozpoutal tzv. pomlčkovou válku v lednu 1990, kdy navrhl z názvu státu Československa socialistická republika vypustit právě ono adjektivum „socialistická“.¹⁵ A právě v tomto bodě byla kontroverzní veřejná diskuse ohledně „socialismu“ vytlačena otázkou národnostní – sporem mezi Čechy a Slováky o fungování společného státu.¹⁶

Během roku 1990 se socialismus stal termínem s negativní konotací, a vyzdvihovat ho by znamenalo riskovat neúspěch ve volbách a nezískat sympatie Západu.¹⁷

Předrevolučního Václava Havla můžeme, domnívám se, považovat za levicového člověka, už jen kvůli obecným principům, které zastával. Zkrátka v tom smyslu jak se vztahoval ke světu, jak sám sebe prezentoval, jak se cítil.

Socialistou byl ovšem asi do té míry, že cítil odpovědnost za společnost, v níž žil. Deklaroval také své tíhnutí k ideálu sociální spravedlnosti. Jistě ale nebyl zastáncem reálného socialismu, ve smyslu vlády komunistické strany nebo státního monopolu na ekonomiku.

¹⁰ Tamtéž, s. 202-204.

¹¹ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 75.

¹² KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společnost v Československu v letech 1989-1992*. s. 131.

¹³ Tamtéž, s. 133.

¹⁴ Tamtéž, s. 112.

¹⁵ HAVEL, Václav. *Projev ve Federálním shromáždění. Praha, 23. 1. 1990*. In: *Projevy 1990*. Praha: Vyšehrad, 1990. s. 31-33.

¹⁶ KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společnost v Československu v letech 1989-1992*. s. 195.

¹⁷ THER, Philipp. *Nový pořádek na starém kontinentě. Příběh neoliberální Evropy*. Praha, Libri, 2016. s. 12.

1.2 Názory na bezpečnostní uspořádání Evropy a na USA

Havlovy předlistopadové názory na mezinárodní otázky a bezpečnostní uspořádání se do velké míry lišily od těch, které jako aktivní politik prosazoval v průběhu devadesátých let.

Jeden z dokumentů Charty 77 „Pražská výzva“¹⁸ z 11. března 1985 odmítá bezpečnostní uspořádání v Evropě do bloků. Vyzývá k rozpuštění NATO a Varšavské smlouvy (VS) a odchod jednotek USA i SSSR z Evropy. Zmiňuje tzv. Helsinský proces, uskutečňovaný skrze Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), a naznačuje, že na jeho základě by mohlo fungovat nové evropské uspořádání.

Část chartistů tehdy odmítla výzvu podepsat, nikoliv však Havel. Po roce 1989 pak Pražská výzva byla, vzhledem k realitě, prezentována nepřesně a zjednodušeně jako výzva ke sjednocení Německa.¹⁹ Disidentskou představu o zrušení obou uskupení, tedy VS i NATO, Západ brzy smetl ze stolu, v USA převládl triumfalismus. I Havel, s vzrůstajícím obdivem k USA od této své vize nakonec ustoupil.²⁰

Pohled na Spojené státy americké nebyl u Havla před rokem 1989 jednoznačný a měnil se v čase. Například v padesátých letech byl mladý Václav Havel okouzlen poezií amerických autorů a svůj postoj k USA tehdy vyjádřil takto: „[...] *ona ta barbarská americká civilizace, když ovládá půl světa, nebude přece asi takový holý podvod, lež a nesmysl, za který ji jednou větou prohlásí průměrný evropský intelektuálek.*“²¹

Havlova první osobní zkušenost s Amerikou se datuje do května a června 1968, kdy Havel navštívil nejprve USA a následně i Velkou Británii. Podle Žantovského je třeba odmítnout ohromující hypotézy o Havlových ideologických kořenech, které si měl odnést z této cesty.²² Kaiser, sice nevyzdvihuje Havlovu cestu do USA, ale považuje ho za dítě šedesátých let a speciálně roku 1968. Nikoliv ovšem v československém smyslu, nýbrž z hlediska západního dění.²³ Takto Kaiser shrnul důvody, proč Havla považuje za typického západního „osmašedesátníka“ „[...] *patří sem jak generální vzpoura proti autoritě a konvencím, tak i onen typ pohrdání materialismem typický pro lidi zaopatřené od narození.*“²⁴ Sám Havel

¹⁸ CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN, ed. *Charta 77: Dokumenty 1977-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 17-25. s. 692-694.

¹⁹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 172.

²⁰ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. Praha: Karolinum, 2019. s. 213.

²¹ HAVEL, Václav a ŠULC, Jan. *Eseje a jiné texty z let 1953-1969*. Praha: Torst, 1999. s. 50.

²² ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. s. 115-118.

²³ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 74.

²⁴ Tamtéž.

později považoval šedesátá léta také za dobu, která ho duchovně formovala, a v této souvislosti vyzdvihoval právě svou návštěvu USA.²⁵

Určité okouzlení Amerikou vyprchalo v osmdesátých letech, kdy pozorujeme u Václava Havla kritický postoj k USA. Na Reaganovu politiku nebyl uvnitř disentu a Charty 77 jednotný názor a Havel byl v jejím rámci spíše na levém křídle a spolu s Jiřím Dienstbierem nesouhlasil s Reaganovou zbrojní politikou. Reaganovu politiku naopak spíše podporovala katolická část Charty okolo Václava Bendy.²⁶ Disidenty postoj k USA rozděloval. Podle Václava Havla stáli na jedné straně antiamerikanisté a na druhé „reaganovci“, kteří chápali SSSR v intencích vyjádření amerického prezidenta jako říši zla.²⁷ Samotný Havel se s opatrností sobě vlastní nepřihlásil ke konkrétnímu proudu, ale počítal se do středu: „[...] nemám o Americe, americkém establishmentu a americké zahraniční politice celkem žádné velké iluze, nicméně míra vnitřních svobod, a tudíž i důvěryhodnost mezinárodněpolitická se mi zdá být u obou velmocí tak hluboce rozdílná [...]“²⁸ Dienstbier měl k USA rezervovanější postoj než Havel, přesto oba sdíleli představu, že pro Evropu by bylo nejlepší, kdyby se zbavila hegemonie USA i SSSR.²⁹

V Dálkovém výslechu se Havel tvrdě vyhraňuje proti americkému bombardování Kaddáfího Libye na jaře 1986. Západ podle Havla věděl, že Kaddáfí je terorista a přesto mu pomáhal s těžbou ropy, kterou od něj následně kupoval: „*A když se stane situace už neúnosná, dokážou jedině: bombardovat Libyi. Je to zkratkovitě jednání fyziologicky reagujícího primitiva.*“³⁰ A dále: „[...] pro pár barelů ropy riskují západní lidé vlastní bezpečnost i destrukci základních mravních principů, k nimž se hlásí.“³¹ Jak nepředstavitelné se jeví, že by se takto ostře Havel vyjádřil v pozdějších letech na adresu amerického prezidenta a amerických ozbrojených akcí. Ironií osudu pak je, že Havel se s Reaganem soukromě setkal v roce 1991.³² Při příležitosti desátého výročí sametové revoluce pak vyznamenal český prezident Ronalda Reagana Řádem bílého lva.³³

Paradigma chybné politiky appeasementu a „nutnosti čelit zlu“ přítomné v americké zahraniční politice, se objevuje také v Havlově myšlení již před rokem 1989. Podle Havla byla negativní zkušenost s politikou „ustupování zlu“ v Čechoslovácích hluboce zakořeněna.

²⁵ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1993*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla, 2020. s. 38.

²⁶ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. 190-191.

²⁷ HAVEL, Václav a Vilém PREČAN. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. s. 88.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 173.

³⁰ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'adou)*. s. 146.

³¹ Tamtéž, s. 145-146.

³² *USA / Los Angeles: Setkání Václava Havla a Ronalda Reagana*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/31336?q>. [cit. 30. 3. 2023].

³³ HAVEL, Václav. *Projekty 1999-2003*. Praha: Paseka, 2003. s. 191.

Havlova teze zněla, že není možné akceptovat násilí a myslet si, že bude bez přičinění ostatních zastaveno. I kdyby se násilí nakonec samo zastavilo, což nepovažoval za pravděpodobné, pochyboval nad výsledným mírem, životem a lidské identitě. Zdůraznil ale, že toto chápe jako obecnou mravní poučku.³⁴ Jedním dechem pak Havel dodal, že co se týče konkrétní politické aplikace: „*Myslím, že jsou účinnější a smysluplnější způsoby jak čelit násilí, či jeho hrozbě, než je jen slepě imitovat (totiž ke každé raketě protivníkově přilepit ihned další raketu vlastní).*“³⁵

Václav Havel se před listopadovou revolucí ve vztahu k USA neprofiloval jednoznačně negativně ani pozitivně. V 80. letech patřil ke kritikům zahraniční politiky USA a užívání síly Spojenými státy. Představoval si, že ideální bezpečnostní uspořádání pro Evropu bude bez Varšavské smlouvy, ale také bez NATO.

1.3 Změny roku 1989

Ve všech postkomunistických zemích se po revolučním roce 1989 měnila zásadně podoba celého systému – změnila se politická, hospodářská i ideologická podstata režimu a to vše současně a poměrně rychle a ve vzájemných souvislostech. Nejrychlejší a nejradikálnější transformací prošlo Německo a Československo. V Evropě a v Rusku se zhroutil konkurenční systém a alternativa ke kapitalismu, stejně jako zmizel soutěžící bipolární svět a zůstala jediná světová supervelmoc – USA. Signifikantním rysem devadesátých let byl také zintenzivněný proces globalizace, kterému revoluční události roku 1989 otevřely cestu.³⁶

Samotný rok 1989 představuje vrchol víry v liberálně-demokratický řád světa. Revize tohoto pohledu částečně přichází až po roce 2010. V Rusku po nástupu Vladimira Putina.³⁷ Počátek devadesátých let se pro Evropu a svět nesl také ve znamení krizí – války v Perském zálivu, táhlého rozkladu Jugoslávie, rozpadu Sovětského svazu a nestability nástupnického Ruska.³⁸ Teprve dalekosáhlé změny vnitřních i mezinárodních okolností, započaté rokem 1989, a vzestup do prezidentské funkce, byly tím, co Václava Havla donutilo jeho názory znovu promýšlet a měnit.

³⁴ HAVEL, Václav a Vilém PREČAN. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. s. 81-82

³⁵ Tamtéž, s. 82.

³⁶ KOCKA, Jürgen. *Pád komunismu v Evropě 1989 a jeho příčiny a důsledky* [online]. In: Střed, 2009, vol. 1, no. 2, s. 93-101. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/article-detail?id=145761>. [cit. 26. 1. 2023].

³⁷ MARK, James a kol. *1989. A Global History of Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. s. 5.

³⁸ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visehradské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 211.

Havel vstupoval do roku 1990 s představou, že Evropa nemá být ve vleku USA ani SSSR.³⁹ Pro Havla i Dienstbiera představoval helsinský proces něco, k čemu se vztahovali již jako disidenti a na tomto základě nyní chtěli vystavět novou evropskou spolupráci a bezpečnostní politiku.⁴⁰

Havlovo pojetí demokracie a liberalismu vycházelo z aktivní občanské společnosti jako jejich základu. V polistopadové společnosti v Československu, ale zejména pak již v samostatné ČR převážilo chápání těchto pojmů spíše jako liberalismu trhu a politické svobody, jejímž základem je tržní prostředí a soukromé vlastnictví výrobních prostředků.⁴¹

Havel byl mezi těmi, kdo v Československu v počáteční porevoluční fázi nejvíce ovlivňovali zahraniční a bezpečnostní politiku.⁴² Přestože jeho neformální vliv v domácí politice postupně klesal, výrazně po roce 1992, na mezinárodní scéně si udržel velký kredit i nadále a mezinárodní politika se také stala jeho doménou.

³⁹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. 173.

⁴⁰ WALLAT, Josefina. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: *Perspectives*, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908> . [cit. 14. 2. 2023].

⁴¹ KUNŠTÁT, Daniel a kol. *25 let české demokracie očima veřejnosti*. Praha: Academia, 2014. s. 45.

⁴² WALLAT, Josefina. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: *Perspectives*, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908> . [cit. 14. 2. 2023].

2. NATO

Bývalé komunistické státy se po roce 1989 najednou octly v mocenském vakuu. NATO určené k obraně Západu proti sovětské hrozbě hledalo v nových podmínkách své poslání a muselo se popasovat s novými bezpečnostními hrozbami.⁴³

Otázku, kam bude na mezinárodním poli patřit Československo po nastoupení nové porevoluční cesty, si kladli mnozí. Důležitým aspektem úsvitu této nové éry, byl faktor bezpečnostní a obranné politiky. Václav Havel, nezůstával v těchto úvahách stranou.

Spolu s Jiřím Dienstbierem v těsně porevolučním čase prosazovali cestu skrze KBSE, na jejímž základě se měla sjednocená Evropa těšit demokracii a bezpečnosti.⁴⁴ Tato alternativa ale neměla dlouhou životnost.

Otázku budoucnosti postkomunistické střední Evropy si nepokládali pouze jednotlivci, potažmo samotné státy, kterých se týkala. Pro Západ a USA byl totiž mír a stabilita v tomto regionu stěžejní a dobře si uvědomovali, že konflikty a nestabilita v těchto zemích by měly důsledky a byly případným nebezpečím také pro ně. Svou roli v zájmu Západu o tuto oblast hráli také obchodní zájmy a možnost investic.⁴⁵

Václav Havel se vyrovnával se svým disidentským myšlenkovým dědictvím, ovšem poměrně záhy se, nejprve nepřímou, později zcela jasně, začal přiklánět k bezpečnostní orientaci země na NATO. Postupně se stal de facto vůdčí osobností středoevropských států, které usilovali o vstup do Severoatlantické aliance. V roce 1994 se ČR stala účastníkem Aliančního projektu Partnerství pro mír, v roce 1997 bylo v Madridu rozhodnuto o jejím přijetí a 12. března 1999 se stala řádným členem NATO.

Václav Havel chápal NATO nejen jako prostou obrannou alianci, ale promýšlel její identitu, její hlubší poslání, její přirozené hranice. Přemýšlel nad rolí USA v Alianci či nad uspořádáním vztahů NATO k Rusku. Havlův vztah a vůbec přemýšlení o NATO, zejména jako o cestě, jak zajistit bezpečnost a stabilitu pro ČR, je stěžejním Havlovým tématem devadesátých let.

⁴³ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 210-211.

⁴⁴ MARK, James a kol. *1989. A Global History of Eastern Europe*. s. 121.

⁴⁵ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 211-212.

2.1 Proměna názoru v letech 1990-1992

Na počátku února, ještě před ikonickou československou návštěvou USA, do Prahy přiletěl americký ministr zahraničí James Baker. Při rozhovoru Havel nadhodil plán na rozpuštění NATO i VS. Americkými diplomaty byl varován, aby tyto své úvahy při návštěvě USA nezmiňoval, aby neutrpěly budoucí vztahy Československa a USA.⁴⁶

V projevu před Kongresem v únoru 1990 Havel poté řekl, že není pravda, že si přeje zrušit VS a poté také NATO: „*Václav Havel si pouze myslí to, co tu už řekl: že američtí vojáci by neměli být dalších sto let odtrženi od svých maminek [...]*“⁴⁷ Havel taktně své úvahy o zrušení obou studenoválečných organizací nezmiňoval.⁴⁸ Naopak v projevu před Kongresem je přímo dementoval: „*Není pravda, že český spisovatel Václav Havel chce zítra zrušit Varšavský pakt a pozítří dokonce NATO, jak o něm píší někteří snaživí novináři.*“⁴⁹ Jedním dechem ovšem dodal, že Evropa by se měla zodpovědně ujmout své vlastní bezpečnosti a sama rozhodnout, zda a kolik si přeje cizích vojáků tak, aby byl uchován mír, a to nejlépe skrze helsinský proces. Zmínil také snahu o urychlený odsun sovětských vojsk z Československa.⁵⁰ Před tímto krokem byl také po pražské schůzce s ministrem Bakerem varován, jelikož se USA obávali, aby poté Sověti nepožadovali reciproční stažení amerických vojáků ze Západní Evropy.⁵¹

Část Havlem přednesených myšlenek v Kongresu šla de facto proti americké zahraniční politice. Havel byl ovšem ikona, symbol boje proti totalitě a politická celebrita, proto se dočkal ohlušujícího potlesku.⁵²

George H. W. Bush Havlovi při této návštěvě v soukromém rozhovoru sdělil, že si přeje zachování NATO a pokračování jeho působení v nově se formující bezpečnostní situaci v Evropě.⁵³ Havel Bushovi sdělil, že NATO by se podle něj mělo přejmenovat a zreformovat.⁵⁴

⁴⁶ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 174.

⁴⁷ HAVEL, Václav. *Projev v Kongresu USA. Washington, 21. 2. 1990*. In: *Projevy 1990*. s. 55.

⁴⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 371-372.

⁴⁹ HAVEL, Václav. *Projev v Kongresu USA. Washington, 21. 2. 1990*. In: *Projevy 1990*. s. 55.

⁵⁰ Tamtéž, s. 54-56.

⁵¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 174.

⁵² Tamtéž, s. 23.

⁵³ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. Praha: Karolinum, 2019. s. 53.

⁵⁴ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 175.

Na jaře 1990 Havel jen opatrně měnil svou rétoriku a ministr zahraničí Dienstbier v této éře vyzýval ke vzniku Evropské bezpečnostní komise na pozadí KBSE. USA ovšem nahlížely KBSE jako doplňkovou k Alianci, nikoliv jako k organizaci, která by měla NATO nahradit.⁵⁵

V květnu 1990 v projevu k Radě Evropy Havel zdůraznil, že odzbrojování Evropy by mělo probíhat skrze NATO i VS. NATO jako dle Havla demokratičtější organizace by se měla proměnit v budoucí platformu nové evropské bezpečnosti. Přičemž Havel v této době předpokládá nejen změnu vojenské doktríny NATO, ale i změnu samotného názvu organizace. Název „NATO“ je podle něj spjat se studenou válkou a měla-li by se pod tímto názvem Evropa spojovat, evokovalo by to vítězství Západu nad Východem, což podle názoru Havla neodpovídalo situaci. Nelíbila se mu ani geografická věcnost názvu.⁵⁶

NATO a Západní státy však vítězi studené války de facto byly, rozhodně se tak cítily. Havel zřejmě nechtěl, aby společnost vnímala Evropu jako rozdělenou na vítěze a poražené.

Sám si během první poloviny roku 1990 již uvědomoval, že Severoatlantické aliance jako funkční organizace se Západní státy nevzdají, ani ji nepřejmenují.⁵⁷

USA na Havla v podobném duchu, jako první rok jeho mandátu, působily i v dalším roce, byla to součást jejich strategie, jak získat na svou stranu nově zvolené politiky v postsocialistických státech. Na jaře 1991 jednal s Havlem náměstek ministra obrany USA Paul Wolfowitz, který Havla ujistil o tom, že Československo si může rozhodnout o svých bezpečnostních zárukách samo. Havel mu řekl, že Československo je má zájem získat právě od USA.⁵⁸

Důležitým předpokladem pro to, aby vůbec bylo možné uvažovat o zapojení do NATO, byl odsun sovětských vojsk z Československa, ale i Maďarska a Polska. V Československu se tak stalo do konce června 1991 a 1. července pak byla v Praze rozpuštěna VS.⁵⁹

NATO se nyní podle Havla mohlo do budování evropské bezpečnosti zapojit, ale mělo změnit svůj název, koncepci a vojenskou doktrínu.⁶⁰ Na summitu KBSE v Helsinkách v červenci 1992, několik dní před svou abdikací na post prezidenta Československa, kvitoval vytvoření Fóra pro bezpečnostní spolupráci v rámci KBSE, ale zároveň apeloval, že je třeba jít v tomto směru mnohem dál. Vyzval také k propojení s existujícími mezinárodními organizacemi, mj.

⁵⁵ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. Bratislava: Kalligram, 2002. s. 35-36.

⁵⁶ HAVEL, Václav. *Projev v parlamentním shromáždění Rady Evropy. Štrasburk, 10. 5. 1990*. In: *Projevy 1990*. s. 119-120.

⁵⁷ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 175.

⁵⁸ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 53.

⁵⁹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 33-35.

⁶⁰ HAVEL, Václav. *Summit KBSE. 19. 11. 1990*. In: *Vážený občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. Praha: Lidové noviny, 1992. s. 49-53.

s ES a NATO, a využívání jejich fungujících mechanismů.⁶¹ „Jsem přesvědčen, že bude-li KBSE chtít, může se v budoucnosti stát hlavním garantem mírového soužití, bezpečnosti a demokratického vývoje na celé severní polokouli a zároveň významným rámcem celoevropského sjednocování.“⁶² Byly to už ale jen prázdné fráze přizpůsobené místu, kde Havel hovořil.

Havel a s ním střední Evropa začali chápat, že pro svůj demokratický prozápadní vývoj budou potřebovat skutečné zajištění bezpečnosti.⁶³ A NATO byla organizace, která disponovala největší vojenskou silou na světě.

Československo začalo svou bezpečnostní politiku znovu promýšlet již koncem roku 1990, kdy rezignoval sovětský ministr zahraničí Eduard Ševardnadze a stále více vlivu začaly v SSSR získávat konzervativní kruhy. V lednu 1991 pak došlo k zásahům sovětské armády v Pobaltí.⁶⁴ Podle Kaisera nastal definitivní příklon k NATO u Havla po srpnovém puči v SSSR, kdy se státy střední a východní Evropy cítily bezprostředně ohroženy. Havel nebyl sám, kdo si v tu chvíli naplno uvědomil potřebu pevného bezpečnostního zakotvení.⁶⁵ Jan Křen píše, že jistou roli v Havlově příklonu k bezpečnostnímu uspořádání Evropy ve spolupráci s NATO, hrálo také jeho okouzlení Spojenými státy.⁶⁶ Dalšími faktory, které změnilly uvažování o bezpečnostní situaci a politice státu, byly počínající války v Jugoslávii a v Perském zálivu.⁶⁷

V době války v Perském zálivu Československo sondovalo nějakou formu přiblížení se k NATO a zajištění vlastní bezpečnosti, alespoň formou deklarace či dohody s Aliancí, na čemž ale NATO nemělo prozatím zájem. Proto bylo důležité, aby se československá protichemická jednotka v Zálivu nadále prezentovala jako spolehlivý spojenec.⁶⁸ Přesto, že Havel se prezentoval, jako hlavní garant československé operace v Zálivu, ani jeho popularita v USA nezměnila nic na tom, že z vojenského hlediska byl přínos československé jednotky pro celou misi marginální.⁶⁹

⁶¹ Tamtéž, s. 194-197.

⁶² Tamtéž.

⁶³ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 38.

⁶⁴ WALLAT, Josefina. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: Perspectives, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908> . [cit. 14. 2. 2023].

⁶⁵ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 184.

⁶⁶ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 213.

⁶⁷ WALLAT, Josefina. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: Perspectives, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908> . [cit. 14. 2. 2023].

⁶⁸ JANOUŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991*. [online]. In: Historie a vojenství, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Aggressor . [cit. 2. 4. 2023].

⁶⁹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 182-183.

Spolu s Václavem Havlem to, v jeho okolí, byli především Alexandr Vondra a Michael Žantovský, kdo prosazovali orientaci na NATO.⁷⁰ Spolu s Karlem Schwarzenbergem argumentovali proti vizi bezpečnostního uspořádání skrze KBSE, neustále prosazovanou Dienstbierem, již od přelomu let 1990/1991.⁷¹

KBSE v této době plně krizí ztrácela na atraktivitě, protože se ukázalo, že aktuální krize nedokáže efektivně řešit a zasahovat v nich. Československá zahraničně-bezpečnostní politika se začala odvracet od porevolučního idealismu a místo budování nového mezinárodního systému (skrze KBSE) se začala efektivněji zapojovat do toho stávajícího.⁷²

Konec roku 1991 přinesl rozpad SSSR a tím zároveň skupinu nových států na východě Evropy a posun ruské vojenské síly dále na východ. To byly další předpoklady pro možné budoucí rozšíření NATO.⁷³

Havel ve své vizionářské knížce ze srpna 1991, určené občanům Československa k osvětlení Havlových názorů, zdůraznil, že rozšíření NATO o bývalé státy VS není na pořadu dne. Československo k tomu totiž zatím nemělo kompatibilní vojenské a velitelské systémy, výzbroj nebo ekonomiku.⁷⁴ Nicméně NATO mělo podle Havla, oproti VS, svůj jasný smysl: „*NATO je totiž opravdu organizace obranná a opravdu demokratická: lze z ní kdykoliv vystoupit a její členové mají rovnoprávné postavení.*“⁷⁵

Argument, který Havel sám předtím užíval a zastával, totiž že existence NATO postrádá po konci studené války smysl, tedy Havel definitivně zavrhl nejpozději v roce 1991. Zároveň mezi řádky vlastně naznačil, že Československo se nyní k NATO nepřipojí, nemůže – z různých důvodů, ale dával najevo, že pro něj NATO má hodnotu, a že je to organizace sloužící k obraně a jsou jí vlastní demokratickými principy. Nepřímou naznačil možné budoucí přibližování Československa.

2.2 Partnerství pro mír

Na schůzce v Krakově v říjnu 1991 deklarovali ministři zahraničí Československa, Polska a Maďarska vůli stát se členy NATO.⁷⁶

⁷⁰ Tamtéž, s. 184

⁷¹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 40.

⁷² WALLAT, Josefína. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: Perspectives, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908>. [cit. 14. 2. 2023].

⁷³ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 43.

⁷⁴ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. Praha: Odeon, 1991. s. 69.

⁷⁵ Tamtéž, s. 69.

⁷⁶ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. Praha: Paseka, 1997. s. 234.

Na konci roku 1991 po summitu NATO v Římě vznikla Severoatlantická rada pro spolupráci (NACC). Ta zahrnovala zakládající členy NATO a bývalé členy VS, mezi jinými Pobaltí, Sovětský svaz i Československo. NACC se stala funkční organizací, na jejíž půdě probíhaly politické a bezpečnostní konzultace – od otázek konverze zbrojního průmyslu po přebudování armád podle standardů NATO.⁷⁷

V květnu 1992 v Praze prezidenti Visegrádu jasně vyhlásili, že se chtějí stát plnoprávními členy NATO.⁷⁸

Při chystání poslední návštěvy George H. W. Bushe v Polsku před vypršením jeho mandátu, probíhala v jeho administrativě diskuse, zda ve Varšavě přednést perspektivu možného rozšiřování NATO. Bushovi poradci to ale nakonec zavrhli.⁷⁹

S rokem 1993 a vzniku samostatné ČR, se staronový zmenšený stát geopoliticky posunul na západ, což mělo pozitivní důsledky pro jeho zahraniční politiku vůči NATO a EU. Zahraniční politika nicméně zaznamenala kontinuitu ve svých cílech tak, jak se profilovaly zejm. v posledním roce existence Československa. Těmito cíli byla integrace do evropských a transatlantických struktur.⁸⁰

V roce 1993 se z východní Evropy ozývaly stále důraznější žádosti o poskytnutí záruk od NATO. Nejvýraznějšími politiky byly v tomto směru polský prezident Lech Wałęsa a Václav Havel. Ti požádali Billa Clintona o vstup jejich zemí do NATO napřímo v osobním rozhovoru v Muzeu holocaustu ve Washingtonu na jaře 1993.⁸¹ Zatímco samotné nastolení otázky rozšíření NATO na této schůzce byla Wałęsova iniciativa, o úspěch jednání se více zasloužil Havel. Wałęsa totiž argumentoval strachem z německého a ruského obklíčení, kdežto diplomatictější Havel apeloval na příslušnost střední Evropy k Západu a jeho hodnotám a na rozšíření tohoto pásma stability na východ, což by mohlo prospět i samotnému Rusku.⁸² Pro své přijetí do NATO získali v USA vlivné podporovatele mj. náměstka pro evropské záležitosti při ministerstvu zahraničí Richarda Holbrooka a prezidentského poradce pro otázky národní bezpečnosti Antonyho Lakea.⁸³ Kaiser píše, že ačkoli s Wałęsou usilovali o totéž, Havel se lépe vcítil do mentality demokratické administrativy, která chtěla mít s Ruskem dobré vztahy, a proto více slyšela na Havlovy argumenty.⁸⁴ Clinton poté

⁷⁷ Tamtéž, s. 225-226.

⁷⁸ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 185-186.

⁷⁹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 45.

⁸⁰ WALLAT, Josefína. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: Perspectives, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908>. [cit. 14. 2. 2023].

⁸¹ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 59

⁸² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 189.

⁸³ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 59.

⁸⁴ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 190.

vzpomínal, jak hluboký dojem na něj udělala touha středoevropských státníků po členství v NATO.⁸⁵

Velká část amerických elit v Pentagonu i na ministerstvu zahraničí byla ovšem v této době proti budoucímu rozšíření NATO. Pro rozšíření byli ovšem úředníci a poradci na středních pozicích v obou institucích, stejně jako v Bílém domě. Byl to nakonec především tlak samotného prezidenta Clintona, který inicioval hlubší diskusi o dalším směřování politiky NATO v postkomunistickém prostoru.⁸⁶ Přestože Clinton původně v kampani zdůrazňoval hlavně vnitropolitická témata, již na konci roku 1993 byla budoucnost Evropy důležitým bodem v programu vlády.⁸⁷

Jan Eichler ve své knize o rozšiřování NATO zanalyzoval Havlův náhled na přijetí zejm. středoevropských zemí do NATO. NATO bylo podle Havla jediné schopné odvrátit potenciální hrozbu války, podobné té, co probíhala v Jugoslávii. Dále varoval, že v případě nerozšíření Aliance vznikne mocenské vakuum a regionálních či blokové nadvlády. Další z argumentů Havla byl, že rozšíření změní dynamiku samotné Aliance a ona se tak nestane jen reliktem studené války. Nakonec se vyjádřil v tom smyslu, že NATO by se mělo rozšířit, ačkoliv to pobouří Rusko.⁸⁸

Clinton vnímal rozšíření Aliance jako důležitý krok k rozšíření stability v Evropě a také jako zajištění Evropy pro spojenecké potřeby s USA. Evropští spojenci měli na příště být ochotni převzít novou odpovědnost za širší světové problémy. V jeho uvažování ovšem nové demokratické Rusko nefigurovalo jako nepřítel, ale chtěl s ním budovat nové partnerství.⁸⁹

V srpnu 1993 jednal ruský prezident Jelcin nejprve s Wałęsou a poté v Praze s Havlem. Přislíbil jim, že Rusko bude respektovat svobodné rozhodnutí jejich zemí připojit se k NATO.⁹⁰

Administrativa Billa Clintona začala během roku 1993 připravovat program Partnerství pro mír, který měl ještě více prohloubit spolupráci se středoevropskými a východoevropskými státy. Návrh tohoto programu předložili Američané na zasedání Rady NATO v prosinci 1993.⁹¹ Partnerství pro mír bylo poté schváleno v Bruselu na summitu NATO 11. ledna 1994. Primárně se do něj měly zapojit státy střední a východní Evropy, bývalí členové VS. Byl nabídnutý i Rusku a postsovětským republikám, ovšem nebyl žádnému státu vnucován.⁹²

⁸⁵ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 54.

⁸⁶ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 235.

⁸⁷ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 46.

⁸⁸ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 59.

⁸⁹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 56.

⁹⁰ Tamtéž, s. 72-74.

⁹¹ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 226.

⁹² EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 61-62.

Program měl nabídnout pevnější vazbu na NATO a zároveň přizpůsobit vzájemné vztahy konkrétní situaci a možnostem jednotlivých států. Prakticky to mělo umožnit spolupráci armád NATO a zúčastněných států a zároveň politickou podporu z NATO v případě jejich ohrožení.⁹³ Bylo ale nejprve důležité získat pro Partnerství pro mír zejm. Wałęsu, který v něm viděl pouhou náhražku za plné členství v NATO a byl k neochotě Západu přijmout jeho zemi velmi kritický. Nakonec se Wałęsu, který měl ovšem stále výhrady, podařilo přesvědčit.⁹⁴

K oficiální nabídce Partnerství pro mír středoevropským zemím došlo v lednu 1994 v Praze. Václav Havel oceňoval, že Clinton se s českou stranou a dalšími středoevropskými státníky setkal právě v českém hlavním městě: „*Chápu to jako výraz respektu k úspěchům České republiky, výraz vědomí tradičně dobrých americko-českých vztahů.*“⁹⁵

Havel na pražském „středoevropském“ setkání s Billem Clintonem řekl, že USA i NATO si jsou vědomy významu míru v regionu střední Evropy pro mír celoevropský a pro bezpečnost USA.⁹⁶ Zdůraznil opět, jako již při hovoru s Clintonem v Bílém domě, příslušnost ČR k Západu: „*Naše země se cítí být legitimní součástí západní proamerické civilizace a sdílí všechny její základní hodnoty.*“⁹⁷ A také přijal spoluodpovědnost a hlásil se k principům NATO: „*[...] hlásíme se ke svému dílu spoluodpovědnosti za osud svobody a demokracie na našem kontinentě, tedy k té odpovědnosti, na které je založená i Severoatlantická aliance.*“⁹⁸

Partnerství pro mír bylo podle Havla správnou snahou najít novou identitu NATO ve změněných podmínkách a ocenil v této souvislosti také princip otevřenosti, vlastní Západnímu společenství. Zároveň Havel podtrhl, že projekt Partnerství pro mír ČR chápe jako první krok a přiblížení se k NATO, které posléze vyústí v členství ČR v Alianci, nikoliv jako nějakou konečnou etapu spolupráce.⁹⁹ Havel svůj projev zakončil slovy: „*Svého času vstoupilo do dějinného povědomí město Jalta jako symbol rozdělení Evropy. Byl bych šťasten, kdyby dnes do tohoto povědomí vstoupilo město Praha jako symbol evropského spojení.*“¹⁰⁰ Clinton pak v Praze vyhlásil, že už není otázkou, zda se NATO rozšíří, ale jak a kdy se tak stane. Učinil tak na Havlovo naléhání, kdy Havel slíbil přijmout Partnerství pro mír, ale chtěl, aby se jej Clinton veřejně zavázal chápat jako první krok k úplnému členství

⁹³ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 226.

⁹⁴ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 102-108.

⁹⁵ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1994*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla, 2021. s. 16.

⁹⁶ HAVEL, Václav. *Setkání Billa Clintona se středoevropskými prezidenty. Praha, 12. 1. 1994*. In: *Projevy 1994*. Praha: Paseka, 1995. s. 20-23.

⁹⁷ Tamtéž, s. 21.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž, s. 21-22.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 23.

ČR a zúčastněných zemí.¹⁰¹ Havel věnoval pražskému setkání a jeho přípravám velkou pozornost, aby udělal na Clintona dojem.¹⁰²

V roce 1994 ovládli americký Kongres republikáni, kteří v předvolebním dokumentu „Smlouva s Amerikou“ vytyčili jako jeden z hlavních cílů rozšíření NATO. Hovoří se v ní explicitně o přijetí ČR, Polska a Maďarska do ledna 1999. V protikladu k názoru Clintona a jeho administrativy, kteří rozšíření chápali jako rozšíření pásma stability, republikáni deklarovali, že rozšíření je namířeno proti imperiálním záměrům Ruska.¹⁰³ Středoevropské země tak za sebou měly další velkou sílu, která deklarovala záměr NATO rozšířit. Václav Havel byl, jak jsem načrtl výše, alespoň rétoricky, při své argumentaci, zejm. při jednáních s Clintonem ve Washingtonu a poté v Praze, bližší demokratickému pohledu. To ovšem neznamená, že si realisticky neuvědomoval, že je to právě hrozba ruského vlivu, která nejvíce ohrožuje bezpečnost ČR. Wałęsa plně chápal možné členství Polska, jako zamezení ruského vlivu a byl tak blíže republikánskému pohledu.

V dubnu 1995 hovořil Havel před vrchním velením NATO. Rozšiřování Severoatlantické aliance mělo podle Havla smysl, jen bude-li probíhat ruku v ruce s novou alianční identitou, už proto, že NATO rozšířené o nové státy bude apriori jiné. Havel definoval nové poslání NATO v několika bodech. Podle něj bylo úkolem NATO chránit univerzální hodnoty v euroamerickém politickém a kulturním regionu.¹⁰⁴ Univerzální přístup Aliance měl být také v tom: „[...] že se chce stát jedním z garantů bezpečného života euroamerické demokracie jako takové.“¹⁰⁵ Tento prostor by mělo NATO chránit i za svými hranicemi a mělo, podle Havla umět čelit i novým nepředvídatelným hrozbám. Přítomným dále sdělil, že pro členství v NATO by nemělo být podmínkou členství v EU. Naopak členství v NATO podle Havla dané státy stabilizuje a předurčí k členství v EU. Vyzval k vytvoření přibližného harmonogramu a definici podmínek pro vstup do NATO. Havel také jasně deklaroval, že Rusko kvůli svým mocenským zájmům, jiným tradicím a mentalitě do NATO patřit nemůže. Vyzval ale k budování partnerství s ním.¹⁰⁶ Nakonec český prezident připomenul českou tisíciletou příslušnost k západnímu kulturnímu okruhu a dodal: „*Hlásíme se prostě ke své spoluodpovědnosti za mír v Evropě i ve světě.*“¹⁰⁷

¹⁰¹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom.* s. 108-109.

¹⁰² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003.* s. 191.

¹⁰³ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom.* s. 132-133.

¹⁰⁴ HAVEL, Václav. *Konference SHAPEx '95. Mons, 27. 4. 1995.* In: *Projevy 1995.* Praha: Paseka, 1996. s. 95-98.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 99.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 99-103.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 103.

Rusko v roce 1995 zaujalo velmi negativní postoj k rozšíření NATO a Jelcin se snažil Clintona přesvědčit, aby se NATO nerozšiřovalo, případně se jeho rozšíření posunulo víc do budoucna, nebo aspoň omezilo rozsahem.¹⁰⁸

Rozšiřování NATO do střední a východní Evropy nemohlo proběhnout, dokud trvala válka v Bosně, s narůstajícím násilím, zejm. červencovém masakru v Srebrenici, utrpěla také důvěryhodnost Aliance a NATO se rozhodlo zasáhnout. ČR se účastnila spolu se zeměmi NATO, i zeměmi stojícími zatím vně Aliance, mírové operace The Implementation Force (IFOR). Došlo tedy k praktickému uplatnění Partnerství pro mír, kdy spolupracovaly armády států aspirujících a aliančních.¹⁰⁹ Havel českou účast ocenil a označil to za odpovědnou snahu, která ČR přiblížila západním demokraciím.¹¹⁰

2.3 K Madridu a do NATO

Po roce 1995 zůstal Václav Havel jediným bývalým disidentem – symbolem a ikonou, ve vrcholné funkci, když Lech Wałęsa prohrál prezidentské volby. Havel a mnozí další, mj. velvyslanec v USA Michael Žantovský se v té době snažili soustavně v USA lobbovat pro podporu přijetí ČR do NATO.¹¹¹

V červnu 1996 na mezinárodní konferenci NATO ve Varšavě hovořil český prezident o ideji NATO – totiž obraně demokratických Západních hodnot. Tato idea podle něj zůstala i po skončení studené války a nejde o to ji měnit, ale vdechnout ji nový život.¹¹² A proto jsou úvahy o tom, zda má NATO smysl, podle Havla zbytečné: „*Jsem spolu s vámi přesvědčen, že Aliance i nadále svůj smysl má.*“¹¹³ Znovu zdůraznil, že NATO by mělo být garantem stability a míru euroatlantického prostoru a čelit regionálním konfliktům a to případně také mimo své hranice. Havel znovu vybízel k upřesnění harmonogramu přijímání nových států a podmínek.¹¹⁴ NATO již v září 1995 zveřejnilo alespoň obecné požadavky pro vstup do Aliance a definován byl také samotný proces přijetí.¹¹⁵ Podobně jako Havel, požadovali ve

¹⁰⁸ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 175.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 189-191.

¹¹⁰ HAVEL, Václav. *Novoroční projev. Praha, 1. 1. 1996*. In: *Projevy 1995*. s. 185.

¹¹¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 195-197.

¹¹² HAVEL, Václav. *Mezinárodní konference NATO. Varšava, 21. 6. 1996*. In: *Projevy 1996*. Praha: Paseka, 1997. s. 70-71.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 71-73.

¹¹⁵ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 237.

stejně době také republikáni v USA jasný časový harmonogram, dále také seznam kandidátů na členství a finanční podporu na přípravu členství, zainteresovaným zemím.¹¹⁶

Vizionářsky působí Havlův apel na zřetelně definované hranice a partnerství mezi NATO a Ruskem: „[...] *existence různých pásem zemí, které nevědí, kam patří, je vždycky tou nejlepší cestou k neklidu, nestabilitě, boji o vliv, vzájemnému podezírání a posléze k potenciální konfrontaci.*“¹¹⁷ Podle Havla by si měly NATO a Rusko vzájemně vyjasnit svou identitu, nepokoušet se definovat druhého a nerozhodovat o tom, kdo náleží nebo může náležet k Rusku nebo k Alianci. Rozšíření NATO nemá podle Havla být chápáno jako namířené proti Rusku, protože toto nazírání jen legitimizuje ruské obavy a rétoriku a vede ke střetu.¹¹⁸ Podobně se vyjádřil zastánce rozšíření Henry Kissinger, který byl znepokojen ohledy demokratické administrativy na Moskvu a prosazoval jednostranné rozhodnutí.¹¹⁹ Clinton znal tento Havlův názor na ruský pohled a ubezpečil ho, že k rozšiřování NATO dojde.¹²⁰

S Ruskem souvisí hlavní argumenty proti přijetí NATO, které v rámci diskuse v USA byly v zásadě tři – na prvním místě právě znepřátelení Ruska, dále oslabení akceschopnosti NATO, a v neposlední řadě malý strategický zájem USA o daný region a s tím související nepodpoření rozšíření Aliance americkou veřejností.¹²¹

Na přelomu let 1995 a 1996 došlo k útlumu, co se týče iniciativy USA k rozšíření NATO. Probíhaly parlamentní a prezidentské volby v Rusku a také prezidentské volby v USA, ve kterých chtěl Clinton opět zvítězit. Celý proces se opět zintenzivnil ke konci roku 1996.¹²² V říjnu 1996, čtrnáct dní před americkými prezidentskými volbami Clinton vyhlásil termín rozšíření NATO na rok 1999, na 50. výročí založení Aliance.¹²³ Ve stejné době Havel zdůrazňoval, že ČR musí myslet na svou obranu a nesmí promarnit historickou šanci, kdy se jí nabízí možnost pevně se začlenit do nového bezpečnostního uspořádání.¹²⁴ V prosinci 1996 deklarovala Severoatlantická rada, že do NATO přizve jednu nebo více zemí. To u českých zastánců vstupu vyvolalo paniku, aby nebylo přijato pouze Polsko.¹²⁵ Po Clintonově vítězství

¹¹⁶ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom.* s. 181.

¹¹⁷ HAVEL, Václav. *Mezinárodní konference NATO. Varšava 21. 6. 1996.* In: *Projevy 1996.* s. 73.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 73-74.

¹¹⁹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom.* s. 183.

¹²⁰ Tamtéž, s. 188.

¹²¹ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom.* s. 183.

¹²² FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO.* s. 238.

¹²³ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom.* s. 256-257.

¹²⁴ HAVEL, Václav. *Státní svátek České republiky. Praha, 28. 10. 1996.* In: *Projevy 1996.* s. 108

¹²⁵ WALLAT, Josefina. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999.* [online]. In: *Perspectives*, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908> . [cit. 14. 2. 2023].

bylo rozhodnuto, že nejpozději v červenci následujícího roku bude svolán summit NATO, kde budou pozvány první země.¹²⁶

Na počátku roku 1997 nastoupila do úřadu v druhé Clintonově administrativě ministryně zahraničí Madeleine Albrightová, která zastávala velmi tvrdé postoje právě vůči výtkám Ruska kvůli rozšiřování NATO.¹²⁷ Jejím ideovým paradigmatem bylo poučení z Mnichova a byla zastávkyní užívání americké síly při vytyčování cílů USA a velká zastávkyně rozšíření Aliance. Její jmenování na ministerstvo zahraničí pak bylo symbolem zájmu rozšířit NATO do jejího rodného regionu střední Evropy.¹²⁸ S Havlem byli v této otázce jasnými spojenci – sdíleli názor na přístup k Rusku, stejně jako v jejich uvažování o zahraniční politice hrálo důležitou roli mnichovské paradigma.

V březnu 1997 se na cestu do Polska a ČR vydal Joe Biden, který tehdy stál v čele zahraničního výboru Senátu Kongresu USA. Zatímco v Polsku hrozil zablokováním vstupu do NATO, v Praze na něj udělal svou argumentací dojem Havel. Po návratu do USA se zcela jasně přiklonil k zastáncům rozšíření.¹²⁹

Na jaře proběhlo také setkání Clintona a Jelcina v Helsinkách, jejímž výstupem bylo, že se Rusko smířilo s rozšířením NATO.¹³⁰ To potvrzovala květnová tzv. pařížská dohoda mezi NATO a Ruskem.¹³¹ Ve stejné době již v americké vládě existoval konsensus o přijetí třech zemí – ČR, Polska a Maďarska. Paříž prosazovala ještě přijetí Rumunska a Slovinska, Washington byl ale proti, kvůli potencionálnímu ohrožení Pobaltí.¹³²

V červenci 1997 bylo aliančním summitu v Madridu rozhodnuto o rozšíření NATO o ČR, Polsko a Maďarsko. Pro NATO to znamenalo rozšíření o půl milionu kilometrů, šedesát milionů obyvatel, a velmi vstřícné, Alianci nakloněné, politické vůdce.¹³³ Mezi ně se počítal i Václav Havel.

Madridské rozhodnutí je symbolem asymetrického konce studené války.¹³⁴ Zároveň to znamenalo pro USA největší bezpečnostní závazek vůči Evropě v posledních dekadách.¹³⁵

Na madridském summitu se o členství ucházely také další evropské státy. NATO ovšem shledalo připravené pouze Polsko, Česko a Maďarsko. Generální tajemník NATO Javier Solana však přislíbil, že další rozšíření Severoatlantické aliance bude následovat.¹³⁶

¹²⁶ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 256-257.

¹²⁷ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 238.

¹²⁸ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 260.

¹²⁹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 198.

¹³⁰ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 289-293.

¹³¹ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 233-234.

¹³² ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. 314-316.

¹³³ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 62-63.

¹³⁴ Tamtéž, s. 61.

¹³⁵ ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. s. 352.

Havel, při převzetí Fulbrightovy ceny za mezinárodní porozumění v říjnu 1997, sdělil, že USA v minulosti doplatili na svou izolacionistickou politiku a bylo by proto nezodpovědné a krátkozraké nepodporovat rozšíření NATO, a to i z pohledu samotných zájmů USA, byť jsou s rozšířením spojené nemalé výdaje. USA měly podle českého prezidenta převzít svůj díl odpovědnosti za svět.¹³⁷ USA měly ideálně stát na straně dobra: „[...] *aniž je toto stranění ovlivněno vlastními mocenskými či hospodářskými zájmy a jimi usvědčováno ze svého pokrytectví.*“¹³⁸ Z výše zmíněných argumentů pak Havel vyvozoval, že je pro USA výhodné podporovat rozšíření NATO a velmi ocenil, že konečně přišlo madridské rozhodnutí.¹³⁹

K rozšíření Severoatlantické aliance došlo na jaře 1999. Česká republika, Polsko a Maďarsko do ní vstoupily 12. března 1999. O několik dní později NATO začalo s leteckými údery nad Kosovem a Srbskem (tomuto tématu je v práci věnovaná kapitola 4.2).

V květnu 2001 na projevu v Bratislavě se Havel ohlížel za svými názory, kdy se v disentu domnívali, že NATO ztratí smysl po pádu sovětského impéria a VS.¹⁴⁰ Prý už v přelomových dnech roku 1989 pochopil, že to je nereálné: „*A že jedinou smysluplnou cestou je transformace NATO – jako organizace osvědčené a veskrze funkční – a jeho postupné rozšiřování.*“¹⁴¹ Na tomto místě Havel svůj příklon k NATO zařadil již do listopadových dní – pravděpodobně buď kvůli zjednodušení respektive dramatickému vyznění projevu, protože jeho orientaci na NATO můžeme z jeho vyjádření rozpoznat až později. Dříve než do únorové návštěvy USA tento příklon k NATO rozhodně řadit nelze.

NATO si podle Havla uvědomovalo, kde jsou jeho přirozené hranice: „*Tento prostor, který nazýváme Západem, se rozprostírá mezi Aljaškou na západní straně a Tallinem na straně východní.*“¹⁴² Nevědělo to ale podle něj Rusko, které mělo problém se svou vlastní identitou a ohraničením, což jak již Havel zmiňoval, vede k napětí a střetům. V této souvislosti se postavil za přizvání pobaltských republik do NATO již na příštím summitu v Praze.¹⁴³

K tomu opravdu došlo a pražský summit v listopadu 2002 přizval do NATO dalších sedm zemí. Tři pobaltské republiky, Slovinsko, Slovensko, Rumunsko a Bulharsko, vstoupily do

¹³⁶ FIDLER, Jiří a Petr Mareš. *Dějiny NATO*. s. 238-239.

¹³⁷ HAVEL, Václav. *Fulbrightova cena*. Washington, 3. 10. 1997. In: *Projevy 1997*. Praha: Paseka, 1998. s. 64-67.

¹³⁸ Tamtéž, s. 67.

¹³⁹ Tamtéž, s. 67-70.

¹⁴⁰ HAVEL, Václav. *Konference Evropské nové demokracie: Vedení a odpovědnost*. Bratislava, 11. 5. 2001. In: *Projevy 1999-2003*. s. 105.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, s. 106.

¹⁴³ Tamtéž, s. 106-111.

Aliance v roce 2004. Šlo o největší rozšíření v dějinách NATO.¹⁴⁴ Havel začal toto rozšíření aktivně podporovat již v roce 1997.¹⁴⁵

V předvečer pražského summitu, o něm Havel uvažoval v intencích svého uměleckého zaměření dramatika: „*Vážení přítomní, jak víte, v Praze byla v létě roku 1991 zrušena Varšavská smlouva, tento nástroj sovětské nadvlády nad velkou částí Evropy. Je skvělé, že se nyní uzavře velký historický oblouk tím, že Praha, která ležela ještě nedávno za železnou oponou, bude hostit příští summit NATO.*“¹⁴⁶

Na summitu v listopadu 2002 hovořil poté Václav Havel o transformaci NATO, do takové podoby, aby bylo schopno čelit rozptýleným a nejasně uchopitelným nebezpečím. Jasně deklaroval podporu dalšímu rozšíření Aliance jako výrazu sjednocení euroamerického prostoru. Zároveň vyjádřil své přesvědčení, že rozšiřování má své hranice. NATO podle Havla mělo zahrnovat euroatlantický prostor a spojovat pouze země s podobnými hodnotami, tradicemi, kulturou a politickým systémem. Vyjádřil se pro přijetí části balkánských států, či třeba Finska. Vzpomenul roli USA při vítězství v obou světových válkách i při řešení konfliktů po roce 1989 a jejich stěžejní roli jako spojence pro Evropu v rámci NATO.¹⁴⁷ Své názory na NATO tak nijak zásadně netransformoval ani po vstupu ČR. Byl nadále zastáncem NATO jako hodnotového společenství, geograficky vymezené části světa a byl si vědom zásadní role USA v NATO.

Shrňme-li názorový vývoj Václava Havla ve vztahu k Alianci, po počáteční představě o Evropě bez NATO i VS, se nejpozději během roku 1991 a zcela jasně pak v roce 1993 přiklonil k členství ČR v NATO. Na tomto stanovisku poté setrval, až do přijetí ČR do Severoatlantické aliance, a po zbytek života. Garantem rozšíření a síly NATO, pro něj byl nejsilnější alianční stát – USA. I když to byl pouze jeden z faktorů, podařilo se mu v této věci v určité fázi zapůsobit na Billa Clintona, ale spojence pro tento cíl měl po celou dobu zejm. v osobě Madeleine Albrightové.

Rozšíření NATO směrem na východ do bývalých sovětských satelitů potvrdilo vítězství USA ve studené válce a pomohlo vytvořit jednotnější demokratickou Evropu Západního stříhu. To předurčilo evropský kontinent, aby zůstal důležitou oblastí amerických politicko-strategických zájmů do budoucna.¹⁴⁸ To byl také cíl části středoevropských elit v první polovině devadesátých let – vrátit střední Evropu do orbitu USA. Obávaly se totiž slabých

¹⁴⁴ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 68.

¹⁴⁵ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 199.

¹⁴⁶ HAVEL, Václav. *Konference Evropské nové demokracie: Vedení a odpovědnost. Bratislava, 11. 5. 2001*. In: *Projevy 1999-2003*. s. 111.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 160-165.

¹⁴⁸ KAGAN, Robert. *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*. Praha: NLN, 2003. s. 37.

bezpečnostních garancí západoevropských mocností. Do tohoto proudu lze od jisté doby řadit také Václava Havla.

Vstupem do NATO získaly státy středovýchodní Evropy v dané době pocit globálního spoluodpovědnosti.¹⁴⁹ Havel o této odpovědnosti a nutnosti podílet se na řešení globálních problému hovořil nejpozději v souvislosti s první válkou v Zálivu.

Zároveň nově přijatým státům jejich zkušenost s „vítězstvím“ nad komunismem dávala pocit, že nyní mají morální povinnost podporovat Západ, například v Iráku.¹⁵⁰ To se projevilo v případě Iráku v podpoře invaze ze strany Polska a opět v osobě prezidenta Havla také v podpoře ČR.

Členství v NATO posílilo také pozici ČR v přístupových jednáních s EU.¹⁵¹ Tak, jak to zamýšlel Václav Havel.

Kaiser vidí úspěch Havlova snažení směrem k NATO, jako úspěch jeho idealistické politiky, která zatímco ve vnitřní politice ČR selhala, směrem k NATO byla úspěšná, jelikož na ni slyšeli především USA, pro něž byl navíc Havel morální ikonou.¹⁵² Podle Kaisera se Havel málokdy vzdával, a nevyšla-li jedna možnost, zkoušel další. Obdobně urputnou snahu, se kterou se snažil zachránit rozpadající se Československo, věnoval poté snaze o přijetí do NATO.¹⁵³ Havel byl pravděpodobně také ovlivněn dobovým přesvědčením, že Rusko se brzy ekonomicky vzpamatuje a pak bude pouze otázkou času, kdy se začne opět velmocensky prosazovat v regionu východní a střední Evropy.¹⁵⁴

Havlovo snažení o vstup do NATO nahlížím jako jeho klíčové téma zahraniční politiky devadesátých let a jedno z jeho nejvýznamnějších politických snažení a úspěchů v jeho životě.

¹⁴⁹ MARK, James a kol. 1989. *A Global History of Eastern Europe*. s. 2.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 213.

¹⁵² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 168.

¹⁵³ Tamtéž, s. 183-184.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 200.

3. Osobní vztahy s americkými představiteli a jejich pohled na Václava Havla

Václava Havla pojila s celkem třemi americkými prezidenty, Georgem H. W. Bushem, Billem Clintonem a Georgem W. Bushem, nejen častá shoda v mezinárodně-politických otázkách, ale také poměrně blízké osobní vztahy. Neméně shodné názory, ale hlavně přátelský vztah měl s původem Češkou, Madeleine Albrightovou, americkou ministryní zahraničí v letech 1997-2001, předtím velvyslankyní USA při OSN.

Václava Havla obdivovali a respektovaly oba tábory – demokraté i republikáni.¹⁵⁵ Byla to především Havlova disidentská minulost a občanské postoje před rokem 1989, skrze něž Američané československého/českého prezidenta vnímali ještě dříve, než se s ním osobně setkali. Jak se jejich přátelské vztahy projevovaly, a lze říci, s kterou z těchto osobností měl Havel vztah nejbližší?

V následující kapitole se, zejm. skrze osobní vzpomínky a vyjádření aktérů, pokusím nastínit a ilustrovat vzájemný osobní vztah Václava Havla a čelních představitelů Spojených států amerických – tří prezidentů a jedné ministryně zahraničí českého původu.

3.1 George H. W. Bush

Václav Havel se s Georgem H. W. Bushem setkal poprvé při své první návštěvě USA v únoru 1990, kam přijel na Bushovo pozvání. S přijetím od Bushe staršího v Bílém domě byl Havel velmi spokojen.¹⁵⁶ Dokonce, proti protokolu, požádal během rozhovoru s prezidentem Bushem o další schůzku, čemuž Bush vyhověl.¹⁵⁷ V rozhovoru pro Lidové noviny, uskutečněném na palubě letadla při zpáteční cestě z USA, však Havel tvrdil, že to byl prezident Bush, kdo ho pozval na schůzku ještě druhý den a vydával to za úspěch.¹⁵⁸ Tato dvě tvrzení nejsou pravděpodobně v rozporu, Havel o schůzku nejprve sám požádal a formálně byl tedy následně prezidentem Bushem pozván.

¹⁵⁵ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 182.

¹⁵⁶ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 369-372.

¹⁵⁷ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 23.

¹⁵⁸ *Rychle jsem ztratil ostych*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/39776?q>. [cit. 21. 1. 2023].

Havel dále sdělil, že s Bushem navázali osobní vztah, což československý prezident považoval za velmi důležité a dodal: „*Pan prezident Bush není žádný suchý ouřada, jak by se to možná mohlo někomu jevit – je to velmi vřelý, přátelský člověk.*“¹⁵⁹ Havel s Bushem spolu hovořili tři a půl hodiny a kromě Bushe se podle svých slov Havel při návštěvě spřátelil ještě s viceprezidentem Danem Quaylem, senátorem Edwardem Kennedym či Henrym Kissingerem.¹⁶⁰

Žantovský píše, že Havel si zamiloval Ameriku a ona jeho. Podle něj si Havel někdy v této době vytvořil mínění, které ho provázelo po zbytek života, že USA jsou spolehlivějším spojencem než bližší evropské státy. Přestože Havel obdivoval mnohé aspekty života, kultury a politiky USA, podle Žantovského měl blíže k evropským hodnotovým měřítkům.¹⁶¹

Havel také na oplátku pozval prezidenta Bushe do Československa. Pozvání mu opakoval, když se setkali znovu na přelomu září a října 1990 na summitu OSN v New Yorku.¹⁶² Zde spolu oba prezidenti měli opět možnost hovořit mezi čtyřma očima.¹⁶³

Havel plánoval v Praze s Bushem jednat o připravujícím se zásahu proti Husajnovu Iráku a případných amerických investicích do československé ekonomiky.¹⁶⁴ Při své únorové návštěvě USA ještě americkou finanční pomoc nežádal.¹⁶⁵

Když Bush do Prahy 17. listopadu 1990 na první výročí sametové revoluce dorazil, označil to Václav Havel za nejvýznamnější návštěvu vedle návštěvy Jana Pavla II.¹⁶⁶ Bush byl i hostem rozhlasového pořadu *Hovory v Lánech*, kde adresoval slova všem občanům Československa: „[...] *těšíme se spolu s vámi z vaší svobody a slibujeme vám, že vás v tomto klíčovém okamžiku dějin nenecháme o samotě.*“¹⁶⁷ Žantovský označuje návštěvu za důležitý mezník při budování silného pouta s nadcházejícím nejdůležitějším spojencem Československa.¹⁶⁸ Bushova návštěva měla také velký symbolický význam – pouhý rok po pádu komunismu promluvil na Václavském náměstí prezident donedávna „nepřátelské“ mocnosti.

Bush se setkal nejen s prezidentem, ale i s představiteli všech tří vlád tj. federální, české a slovenské. Promluvil ve Federálním shromáždění, kde slíbil ekonomickou pomoc

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ *Proslov prezidenta republiky Václava Havla na Staroměstském náměstí po návratu ze Spojených států.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/35985?q>. [cit. 21. 1. 2023].

¹⁶¹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 377.

¹⁶² HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013. s. 300.

¹⁶³ Tamtéž, s. 255.

¹⁶⁴ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 86

¹⁶⁵ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 371.

¹⁶⁶ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 307

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 310.

¹⁶⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 401.

Československu. Přitom ho Havel celý den doprovázel a neustále spolu komunikovali.¹⁶⁹ Havel sdělil, že Bush byl dojat přivítáním v Československu: „*Pan prezident Bush se o všechno velmi zajímal; když jsme jezdili v neprůstřelném autě po Praze, tak se nejen snažil zamávat snad každému člověku, který stál na chodníku, ale velmi se zajímal o Prahu, o různé budovy, kde co sídlí, a o další věci. Strávil jsem s ním vlastně skoro celý den.*“¹⁷⁰

Havel daroval při návštěvě Bushovi Husákovo šifrovací zařízení určené pro komunikaci s Kremlem. Prezidentská kancelář zase od Američanů dostala mobilní telefony, které nebylo možno odposlouchávat či opancěřovanou limuzínu.¹⁷¹

Prezident Havel se na návštěvu USA vydal znovu na podzim 1991. Sám si uvědomoval, že nyní se nacházel, oproti své první návštěvě na počátku roku 1990, již v situaci, kdy vyprchala původní euforie ze změn v Evropě.¹⁷² V Lidových novinách z 24. října se v reportáži o Havlově návštěvě USA můžeme přečíst prezidentova slova: „*Považuji si za čest, že George Bush je můj osobní přítel.*“¹⁷³ Načež Bush potvrdil Havlova slova. „*[...] jsme si blízcí nejen politicky, ale i osobně.*“¹⁷⁴

Havel si s Bushem také poměrně často telefonoval. Probírali spolu aktuální dění, sdělovali své názory na ně a vyměňovali si informace.¹⁷⁵

V červenci 1992 se oba prezidenti setkali na konferenci v Helsinkách, která byla z českého pohledu již ve stínu rozpadajícího se státu. „*Prezident Bush mi opět vyjádřil solidaritu a podporu – on je jedním z těch, s nimiž mám opravdu dobré přátelské vztahy.*“¹⁷⁶ Havel ocenil, že byl Bush dobře informován o dění v Československu a měl zájem na klidném průběhu případného rozdělení, podobně jako na zachování přátelských vztahů s oběma nástupnickými republikami.¹⁷⁷ Havel v červenci abdikoval na funkci prezidenta Československa. Bushovi vypršel mandát na počátku ledna následujícího roku, v té době byl už Havel opět prezident, nyní už „jen“ České republiky.

Přesto se oba muži setkávali nadále. V červenci 1994 byl Havel na večeři u Bushových: „*To bylo takové zcela přátelské, neformální setkání. Já jsem využil jeho opakovaného pozvání a*

¹⁶⁹ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 307-309

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 309.

¹⁷¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 182.

¹⁷² HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014. s. 283.

¹⁷³ *Chce nás NATO?* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24085>. [cit. 12. 4. 2023].

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2015. s. 108.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 221.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 220-221.

setkal jsem se s ním jako s člověkem, s nímž jsem navázal přátelské vztahy [...]“¹⁷⁸ Dále: „Jsem prostě toho názoru, že člověk nemá zapomínat na ty, kteří pro nás něco udělali, bez ohledu na to, že už třeba nejsou ve své funkci.“¹⁷⁹

O Bushovi Havel dále řekl: „[...] může se jevit jako takový trošku suchý patron, jako takový trošku, řekněme, úředník politiky, ale ve skutečnosti vůbec takový není, je to člověk velmi citlivý, velmi takový vřelý a čím déle ho znám, tím mi je sympatičtější.“¹⁸⁰ Při této návštěvě také Havel Bushe pozval na soukromou návštěvu Prahy.¹⁸¹

Při návštěvě USA v roce 1997, se Havel nestihl s Bushem setkat, vedl s ním tedy alespoň telefonický rozhovor. Pro tisk se o něm vyjádřil takto: „My jsme s Georgem Bushem opravdu přátelé, protože jsme prožili dost důležité a dramatické chvíle [...]“¹⁸² Dále: „Proto kdykoliv jsem v Americe, se mu ozývám, někdy ho i navštívím.“¹⁸³

V roce 1999, při příležitosti desátého výročí sametové revoluce, udělil Havel Bushovi a dalším politickým lídrům zaslouživším se o pád komunismu, nejvyšší státní vyznamenání Řád bílého lva.¹⁸⁴

Oba muži se ve svých funkcích sešli v době, kdy byl ze strany USA, po rozpadu tzv. východního bloku, zájem o střední a východní Evropu. Obdobně naopak, Československo mělo zájem navázat se Západem a s USA vztahy. Tento zájem obou stran pak dával více podnětů k řešení, více příležitostí k setkáním a hovorům, a přirozeně také větší prostor k navázání osobního vztahu.

Fakt, že Havel udržoval vztah s Bushem i poté, co už nebyl prezidentem, ukazuje, že vzájemné osobní sympatie a určitý osobní vztah jistě měli. Setkání byla také příležitostí probrat aktuální politické dění a problémy, ke kterým měl exprezident Bush bezpochyby co říci.

Havel ve své knize *Prosím stručně*, kterou můžeme považovat za jistou formu jeho paměti, označil Bushe za svého skutečného osobního přítele.¹⁸⁵

¹⁷⁸ *Tisková konference prezidenta České republiky Václava Havla s českými novináři 4. 7. 1994.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/63649?q>. [cit. 13. 4. 2023].

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² *Tisková konference prezidenta republiky Václava Havla, guvernéra České národní banky Josefa Tošovského a ministra obrany Miloslava Výborného po návratu ze Spojených států amerických 17. 5. 1997.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/63842?q>. [cit. 14. 4. 2023].

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 381-382.

¹⁸⁵ HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. Praha: Gallery, 2006. s. 225.

3.2 Bill Clinton

Václav Havel se s Billem Clintonem poprvé oficiálně setkali v dubnu 1993 na Havlově návštěvě USA. Havel odlétal mj. s cílem, osobně se seznámit s Clintonem, představit mu ČR jako samostatný stát a vysvětlit rozdělení společné republiky.¹⁸⁶ Havel se také vyjádřil v tom smyslu, že mu je étos nastupující administrativy blízký.¹⁸⁷

Bezprostředně po návštěvě český prezident řekl o Clintonovi: „[...] *skromný, upřímný, sympatický, plachý člověk, který se zájmem poslouchá svého partnera. Je v něm cosi bezprostředního, okamžitě s ním navázete osobní kontakt.*“

Realita ovšem byla taková, že Clinton nechal Havla a ostatní středoevropské prezidenty několik hodin čekat v přízemí Bílého domu. Nakonec na něj ale Havel zapůsobil nejvíce.¹⁸⁸

Havel o setkání poznamenal: „*Má rád jazz, dal mi několik kompaktních desek, většinou jazzové a rockové hudby. Já jsem mu naopak věnoval své knihy, ale on mě ubezpečoval, že už je má.*“¹⁸⁹

Úplně poprvé navštívil Clinton Prahu, ještě jako mladík, v roce 1970.¹⁹⁰ Druhou návštěvu nyní absolvoval již jako prezident USA v lednu 1994. Clinton přijel jednat o programu NATO Partnerství pro mír a v Praze se sešel s celou Visegrádskou čtyřkou. Multilaterální jednání chtěl Clinton i Havel. Podle Kaisera si také Clinton vybral jako místo jednání Prahu, namísto Varšavy, kvůli sympatiím k Havlovi.¹⁹¹

V roce 2017 vzpomenu Bill Clinton na svoje první setkání s Havlem, které, podle něj, proběhlo na večeři u Madeleine Albrightové, jež se s Havlem přátelila. Vyzdvihnu Havlovu politickou bystrost, jeho cit pro budování demokracie a zmínil svoji osobní snahu pomoci se vstupem České republiky do NATO a EU. Z dalších osobních zážitků spojených s posledním československým a prvním českým prezidentem Clinton zmiňuje právě návštěvu Prahy, při níž vzal Havel neformálně jeho i celý tým do tradiční české hospody a večer do klubu Reduta, kde hrál Clinton na saxofon s havlovským srdcem.¹⁹² Ten mu Havel věnoval, a sám

¹⁸⁶ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro Českou televizi před odletem do Spojených států*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37260?q>. [cit. 14. 4. 2023].

¹⁸⁷ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1993*. s. 38.

¹⁸⁸ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 170.

¹⁸⁹ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1993*. s. 69.

¹⁹⁰ CLINTON, Bill. *Můj život*. Praha: Ikar, 2004. s. 188.

¹⁹¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 142.

¹⁹² KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci*. Brno: Host, 2019. 47-57.

doprovázel Clintona hrajícího na Saxofon hrou na tamburínu.¹⁹³ Clintona ovšem saxofonem podarovali také na jeho předchozí zastávce v Bruselu a na následné v Moskvě.¹⁹⁴

U Madeleine Albrightové na večeri se oba prezidenti sešli také v roce 1995. Clinton s Havlem tam probírali svoje vize budoucího uspořádání Evropy a hovořili také o přijetí nových zemí do NATO. K tomu Clinton, při vzpomínání na Havla, podotknul: „*Byl jsem přesvědčený, že pro Evropu a Spojené státy je velmi důležité přijmout Českou republiku, ale také Maďarsko a Polsko a nakonec i Pobaltí a další země.*“¹⁹⁵ A dále: „*A byl jsem přesvědčený, že Česká republika jasně stojí v čele.*“¹⁹⁶ Tato vyjádření musíme brát s rezervou při vědomí, že Clinton se takto vyjadřuje ve vzpomínkové knize na Havla určené primárně českému čtenáři a s vědomím událostí tak, jak následně proběhly.

Ve svých pamětech popisoval Bill Clinton českého prezidenta následovně: „*Havel, drobný muž s tichým hlasem, tančícíma očima a kousavým vtípem, byl pro zastávce svobody všude hrdinou.*“¹⁹⁷ To jak s „Havlem“ ve svých pamětech zachází, vytváří dojem, že Havel je z amerického pohledu nepochybně hlavně velkým symbolem a že si ho Američané váží především pro jeho postoje před rokem 1989.

Havla, jako symbol, pak Clinton použil např. ve své děkovné řeči při přijímání ceny Karla Velikého: „*[...] jsem poděkoval kancléři Schröderovi a německému lidu, že mi udělili takovou poctu sdílenou s Václavem Havlem a králem Juanem Carlosem a zřídka udělovanou Američanovi.*“¹⁹⁸

Při kauze ohledně sexuálního skandálu s Monikou Lewinskou Havel do Spojených států přiletěl, o Clintonovi mluvil jako o „dobrém příteli“ a podpořil ho.¹⁹⁹ Clintonův advokát pak mj. Havlovo jméno použil i při obhajobě Clintona v souvislosti s tím, že Senát by měl naslouchat čelním světovým představitelům, kteří se za prezidenta postavili a to: „*[...] včetně Havla, Mandely a krále Husajna.*“²⁰⁰ Při příležitosti tohoto pobytu Václava Havla v USA dokonce při slavnostní večeri v Bílém domě vystoupil frontman Havlovy oblíbené skupiny The Plastic People of the Universe Milan Hlavsa společně s Lou Reedem.²⁰¹

¹⁹³ CLINTON, Bill. *Můj život*. s. 650.

¹⁹⁴ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 191.

¹⁹⁵ KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci*. s. 52.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ CLINTON, Bill. *Můj život*. s. 650.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 1020-1021.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 918-919.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 950.

²⁰¹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 362-363.

Při pobytu v USA v roce 2005 nám Havlův záznam v deníku z 12. května říká: „*Dnes ráno, už v půl deváté, jsem byl u Clintonových, kteří bydlí nedaleko od nás.*“²⁰² Havel s Clintonovými hovořil o Rusku a Ukrajině, nevyhnuli se vzpomínkám na slavné pražské setkání v Redutě a probírali případnou kandidaturu Hillary Clintonové na prezidentku USA.²⁰³ Bill Clinton byl pro. Havel k tomu ve svém zápise: „*S Hillary se mám ještě vidět, připomenu jí žertem, že je dobré dát na mé rady, a budu samozřejmě pro, aby kandidovala.*“²⁰⁴ Je evidentní, že Havel si udržel s manželi Clintonovými dobré vztahy i po skončení státnické kariéry, podobně jako s Georgem H. W. Bushem.

Václav Havel Clintona i jeho ženu Hillary označil za své skutečné osobní přátele.²⁰⁵ Havla s Clintonem spojovala v osobní rovině nejen osobnost Madeleine Albrightové, ale také láska k hudbě – především jazzu.

V prosinci 2011 přiletěla se svým manželem do Prahy jenom na několik hodin Hillary Clintonová, toho času ministryně zahraničí USA, aby v katedrále sv. Víta vzdali hold zesnulému Václavu Havlovi.²⁰⁶

3.3 George W. Bush

Havel čtyřicátého třetího prezidenta USA George Walkera Bushe, před setkáním, soukromě zhodnotil nejprve skrze jeho knihu o prezidentské kampani.²⁰⁷ K jejímu českému vydání napsal Havel dokonce předmluvu.²⁰⁸ Z osobního setkání získal ovšem Havel lepší dojem, než z knihy. Bushe popsal jako obyčejného a kamarádského amerického chlapa, co miluje baseball a trochu vypadá jako kovboj z Texasu. Zároveň, byl podle Havla, mužem, který není intelektuálem pochybujícím o sobě či o stavu světa, nýbrž mužem, který je si dobře vědom, že řídí největší vojenskou a hospodářskou sílu na zeměkouli.²⁰⁹ Havel věřil, že s USA, které mají v čele George W. Bushe, bude ČR mít dobré vztahy: „*S takto reprezentovanou Amerikou se bude dobře jednat, protože člověk aspoň na první pohled uvidí, že jedná skutečně s Amerikou,*

²⁰² HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. s. 113-114.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 225.

²⁰⁶ *Nejvíce hlav států od summitu NATO v roce 2002*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/17541?q>. [cit. 23. 4. 2023].

²⁰⁷ BUSH, W. George. *Slib musíme splnit. Moje cesta do Bílého domu*. Praha: Pragma, 2001.

²⁰⁸ *Předmluva prezidenta republiky Václava Havla do knížky prezidenta USA George W. Bushe „Moje cesta do Bílého domu“ nakl. Pragma*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/38949?q>. [cit. 21. 4. 2023].

²⁰⁹ *Odpovědi prezidenta republiky Václava Havla pro Literární noviny*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36723?q>. [cit. 21. 4. 2023].

*s takovou Amerikou, jaká je: silná, trochu dětinská, dojemně vlastenecká, občas málo empatická, ale milující několik základních amerických liberálních hodnot a ochotná v mezní situaci se za ně tvrdě bít.*²¹⁰

Dne 18. září 2002 se Bush s Havlem setkali v Bílém domě, kde Havel Bushovi při osobním rozhovoru přislíbil podporu invazi do Iráku i bez souhlasu Rady bezpečnosti (RB) OSN.²¹¹

V listopadu dorazil Bush do Prahy na summit NATO. Na společné tiskové konferenci Havel konstatoval nadstandardní vztahy s USA, kdy Bush byl již třetím americkým prezidentem, který Československo respektive ČR navštívil.²¹² Bush na to: „*Lidé České republiky si musí uvědomit, že jejich prezident je velice obdivován v Americe. Jsem velice hrdý, že Vás mohu nazývat svým přítelem.*“²¹³ Havla také označil za historickou postavu.²¹⁴ Před připravovaným zásahem v Iráku také vyzdvihl ČR jako věrného spojence USA, který nabídl pomoc ihned po 11. září: „[...] *Česká republika není jenom dobrý spojenec, je to vynikající spojenec.*“²¹⁵

Havel vyzdvihl nadstandardní vztahy mezi oběma zeměmi, které se staly už samozřejmy.²¹⁶ Připomněl své přátelství s otcem amerického prezidenta, exprezidentem Georgem H. W. Bushem, a doplnil, že také se synem má skvělé vztahy: „*Já doufám, že poté, co mi skončí moje funkční období, což bude brzy, bude i nadále existovat přátelský vztah s Bushem juniorem.*“²¹⁷

Po návštěvě ČR Bush Havlovi zaslal děkovný dopis. Za povšimnutí stojí Havlovy pokyny prezidentské kanceláři, ve kterých píše, že neví, zda má Bushe v odpovědi oslovit jako George, nebo pana prezidenta. Zároveň nevěděl, jak oslovit Lauru (Bushovou).²¹⁸ I to svědčí o tom, že k sobě oba prezidenti cítili sympatie a považovali se za přátele.

Když na jaře 2003 končil Havlovi prezidentský mandát, české noviny se zamýšlely, jaká bude perspektiva česko-amerických vztahů po Havlově odchodu z Hradu. Vyzdvíhovali Havlovu neformální autoritu při jednání s Američany a jeho osobní vztahy s prezidentem Bushem.²¹⁹

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 269.

²¹² *Tisková konference prezidenta republiky Václava Havla a amerického prezidenta George Bushe 20. 11. 2002*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/64307?q>. [cit. 21. 4. 2023].

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ *Pokyny Hradu*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/5670?q>. [cit. 22.4.2023].

²¹⁹ *Česko-americké vztahy stojí a padají s prezidentem Havlem*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24429>. [cit. 23. 4. 2023].

Havel s Bushem se telefonicky rozloučili, přičemž Bush dosluhujícímu prezidentovi řekl, že se chopil své historické příležitosti a že v minulosti byl a nadále zůstane vůdčí osobností. Poděkoval mu také za jeho jasně deklarovanou podporu invazi do Iráku.²²⁰

Na sklonku svého prezidentství Havel také uvažoval o vzniku knihovny, pečující o jeho odkaz, po vzoru amerických prezidentů. V USA se také pokoušel najít pro tento podnik sponzory a podporovatele – jedním z nejdůležitějších pomocníků v tomto podniku byl z Bushovy rodiny. Craig Stapleton, bývalý velvyslanec USA v Praze, si totiž vzal Bushovu sestřenicí Dorothy. Zkušenosti se získáváním zdrojů na financování měl již z Bushovy prezidentské kampaně. Byla plánovaná slavnostní večeře, které se měli účastnit potenciální američtí sponzoři, a kde se angažovala i Laura Bushová.²²¹ Havel se k nápadu na založení „jeho“ knihovny vyjádřil takto: „Setkalo se to s neobyčejným zájmem a s podporou Američanů; sám prezident Bush se mnou o tom několikrát mluvil.“²²²

Při pobytu v USA na jaře 2005 byl Havel pozván do Bílého domu na večeři, kde byl Bushem ostatnímu osazenstvu představen jako hlavní host a přítomnými obdivován jako hrdina.²²³

V roce 2007 dorazil, pro některé překvapivě, George Bush do Prahy na konferenci o demokracii. Jedním z jejich hlavních iniciátorů byl totiž Václav Havel.²²⁴

Bush Václava Havla ve svých pamětech zmiňuje zcela okrajově v souvislosti s náhledem Bushových dcer na otcovo prezidentství, kdy podle něj např. ocenily, že mohly poznat tak významné osobnosti jako mj. Václava Havla. Podruhé je v jeho pamětech Havel zmíněn v úvaze o diktaturách a je zařazen po bok Nelsona Mandely, kde Bush sleduje paralelu dvou vůdců, kteří se z vězení dostali do čela své země.²²⁵ S Havlem je zde tedy opět, podobně jako částečně u Clintona nakládáno jako se symbolem boje proti komunismu, resp. obecně jako s bojovníkem za svobodu.

Prezident Bush Havla vyznamenal nejvyšším civilním vyznamenáním Spojených států: „*Byl to velmi jedinečný občan tohoto světa, a proto jsem považoval za čest udělit mu Prezidentskou medaili svobody.*“²²⁶ Podle Bushe Havel přispěl k osvobození obyvatel Afghánistánu a Iráku stejně jako k rozvoji demokracie a občanské společnosti v jiných regionech. Byl prý také

²²⁰ *Loučím se s Vámi, jako Váš prezident.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/44377?q>. [cit. 22. 4. 2023].

²²¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003.* s. 272.

²²² *Václav Havel: Setkání s novináři (Praha, Galerie Louvre).* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/35787?q>. [cit. 14. 4. 2023].

²²³ HAVEL, Václav. *Prosím stručně.* s. 63-64.

²²⁴ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel.* s. 387.

²²⁵ BUSH, W. George. *Okamžiky rozhodnutí.* Praha: Fortuna Libri, 2011. s. 62 a s. 436.

²²⁶ KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci.* s. 113.

typickým příkladem člověka, který i díky tomu, že trpěl kvůli krutému režimu, chápal hodnotu svobodné společnosti.²²⁷

3.4 Madeleine Albrightová

Madeleine Albrightová, od roku 1997 ministryně zahraničí a nejvýše postavená žena ve Spojených státech, byla vrcholnou političkou USA, kterou pojil s Václavem Havlem asi nejbližší osobní vztah. S Havlem se seznámila v lednu 1990 skrze ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera. Při prvním setkání, při kterém Albrightová Havlovi předala výtisk knihy svého otce Josefa Korbela, Havel zkomolil její jméno a nazval ji „Fullbrightovou“. Madeleine Albrightová následně pomáhala zorganizovat únorovou cestu československé delegace do USA, kde prezidentu Havlovi pomáhala připravit se na americkou realitu, radila mu s vystupováním a při komunikaci s médii.²²⁸ Havel si na první setkání nevzpomínal, nicméně ocenil roli Albrightové právě při vzpomínané cestě do USA v únoru 1990.²²⁹ Prý mu radila, jak má přednášet svůj projev před Kongresem.²³⁰ Albrightová v té době navázala s Havlem a s částí jeho spolupracovníků těsné vztahy.²³¹ Dienstbiera znala Albrightová z doby, kdy působil v USA. Albrightové tehdy poskytl informace k její disertační práci zabývající se tzv. Pražským jarem.²³²

V červnu 1990 vedla Madeleine Albrightová delegaci americké neziskové organizace – Národního demokratického institutu. Tato delegace byla jedním ze zahraničních pozorovatelů při prvních porevolučních svobodných volbách.²³³

Madeleine Albrightová vzpomíná, že se s Václavem Havlem neshodli v názoru na politické strany. Havel ještě v roce 1990 věřil, že stranický systém není ideální a lepší pro politický život je občanská společnost zosobněná v různých hnutích např. na způsob Charty 77. Albrightová naproti tomu věřila v politické strany a jejich nosnou roli v demokracii.²³⁴ Oba

²²⁷ KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci*. s. 114.

²²⁸ ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Nejlepší ze všech možných světů*. Praha: Práh, 2003. s. 120-121.

²²⁹ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americkou televizi ABC Newsportrét Madeleine Albrightové*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37759?q>. [cit. 27. 4. 2023].

²³⁰ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro knihu o Madeleine Albrightové*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36746?q>. [cit. 20. 4. 2023].

²³¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 190.

²³² ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Peklo a jiné destinace*. Praha: Argo, 2020. s. 87.

²³³ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 367.

²³⁴ KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci*. s. 89.

přítom vycházeli z vlastní žité zkušenosti – Havel z disidentského působení a Albrightová z americké politiky, kde se pohybovala.

Při oficiální návštěvě USA v roce 1991 si Havel našel čas na soukromou večeři u Madeleine Albrightové, po níž navštívili nejznámější georgetownský jazzový klub Blues Alley. Albrightová se mezi jinými účastnila také státní večeře s prezidenty Bushem a Havlem.²³⁵

Při návštěvě USA roku 1993 se Havel účastnil recepce u Madeleine Albrightové.²³⁶

Soukromá setkání Albrightové s Václavem Havlem nebyla neobvyklá. Tak například Albrightová za Havlem přijela na soukromou návštěvu na Hrádeček koncem srpna 1994, kde i přespala.²³⁷ Na Hrádečku si ovšem našli čas také na politické debaty, přičemž hovořili o záležitostech spojených s OSN, mimo jiné o fungování RB OSN, či o eventuálním vzniku stálé armády OSN.²³⁸

V roce 1995 v době po úmrtí Olgy Havlové navštívila Havla v Praze spolu s Hillary Clintonovou.²³⁹

V roce 1995 se zase konala večeře u Albrightové, kde měli prezidenti Clinton a Havel možnost promluvit si o svých názorech. Václav Havel k této večeři v rozhovoru pro Českou televizi podotkl: „*To bylo setkání s manželou Clintonovými veskrze soukromé, za které vděčím Madeleine Albrightové, která nás k sobě pozvala.*“²⁴⁰ Pracovní a soukromá náplň schůzek se evidentně hodně překrývala a fakt, že večeře s prezidentem Spojených států probíhala přímo doma u přítelkyně obou prezidentů, značí také neformální atmosféru.

Madeleine Albrightová k tomu poznamenala, že to byl její sen, aby si tito dva prezidenti, které má oba ráda, měli možnost popovídat neformálně a déle, než bylo obvyklé. Atmosféra prý byla jako v rodině a oba prezidenti zjistili, že se na většinu problému dívají skoro stejně, ovšem ne zcela. Celou rozpravu při večeři označila za přínosnou výměnu názorů.²⁴¹

²³⁵ *Program cesty do Spojených států, Washington, Los Angeles, Betlehem 21. - 27. října 1991.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/58185?q>. [cit. 20. 4. 2023].

²³⁶ *Tisková konference prezidenta České republiky Václava Havla po návratu z USA.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/63115?q>. [cit. 20. 4. 2023].

²³⁷ *Zpráva pro tisk KPR, 25. 8. 1994. Prezidenta Václava Havla soukromě navštíví Madeleine Albrightová.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/61749?q>. [cit. 28. 4. 2023].

²³⁸ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1994.* s. 165.

²³⁹ ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Peklo a jiné destinace.* s. 143.

²⁴⁰ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla a velvyslankyně USA v OSN Madeleine Albrightové pro Českou televizi za účasti ostatních českých novinářů po večeři s prezidentem USA B. Clintonem.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37412?q>. [cit. 28. 4. 2023].

²⁴¹ Tamtéž.

Úzký vztah mezi Albrightovou a Havlem zvyšoval prezidentův vliv a informovanost. Od roku 1996, kdy se stala ministryní zahraničí, si s Havlem velmi často volali a řešili vše, co se týkalo NATO a oblasti střední Evropy.²⁴²

V roce 1997 přispěl Havel svým pohledem na Albrightovou do připravované knihy o ní.²⁴³ Sdělil, že má pocit, jako by se znali odnepaměti a že si mnoho věcí otevřeně sdělují a hovoří spolu o nich. Ocenil, že Albrightová je, přestože ji považuje za Američanku, citlivá k „evropským“ tématům, tím se podle Havla projevovalo její češství.²⁴⁴ Dále o Albrightové: „[...] *je to milá, skromná, téměř plachá osoba, ale zároveň dovede být naprosto pevná a tvrdá ve svých diplomatických a politických jednáních a postojích, to je na ní sympatické.*“²⁴⁵ Havel ocenil také její schopnost hovořit s patosem a dojmout posluchače, což považoval za nutnou výbavu amerického politika.²⁴⁶ Na závěr rozhovoru řekl, že má s Madeleine Albrightovou spoustu krásných zážitků a jmenoval jeden, kdy se u ní setkal s americkými intelektuály: „*A pak jsem tam spal u ní a málokdy jsem se tak dobře vyspal jako v tom tichu té její chalupy [...]*“²⁴⁷

Na Madeleine Albrightové pak znovu v jiném rozhovoru opět ocenil, že jako ministryně zahraničí USA má, díky svému původu, velké pochopení pro evropské otázky a situaci střední Evropy. Stejně jako Havel viděla bezpečnost a prosperitu Evropy v rozšíření NATO a EU.²⁴⁸

V září 2000 v New Yorku, na slavnostní večeři na počest Madeleine Albrightové Havel ve svém projevu zmínil, že on i Albrightová jsou oba aktivními politiky, kteří se snaží pracovat pro lepší svět.²⁴⁹ Díky svému středoevropskému původu měla podle Havla Albrightová: „[...] *hluboké porozumění pro americkou odpovědnost za mír a demokracii ve světě a pro nutnost včasného angažmá Spojených států tam, kde je ohrožena svoboda [...]*“²⁵⁰ A dále: „[...] *jasné vědomí, že preventivní angažmá se americkému národu vždy vyplatí, a čím později se Amerika angažuje, tím tvrději za to zaplatí [...]*“²⁵¹ Dále samozřejmě Havel zmínil význam negativní

²⁴² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 197.

²⁴³ BLACKMAN, Ann. *A Season of Her Life: A Biography of Madeleine Korbel Albright*. New York: Scribner, 1998.

²⁴⁴ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro knihu o Madeleine Albrightové*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36746?q>. [cit. 20. 4. 2023].

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americkou televizi ABC Newsportrét Madeleine Albrightové*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37759?q>. [cit. 27. 4. 2023].

²⁴⁹ HAVEL, Václav. *Slavnostní večeře na počest americké ministryně zahraničních věcí Madeleine Albrightové*. New York, 7. 9. 2000. In: *Projevy 1999-2003*. s. 66.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 67.

²⁵¹ Tamtéž.

zkušenosti appeasementu, který ve své práci Albrightová zohledňovala.²⁵² Také se domníval, že přispěla k většímu respektu k lidským právům a: „[...] *k odvaze demokratického světa čelit zavčas zlu totality, a to v krajním případě i silou.*“²⁵³

V jedné ze svých knih Albrightová tvrdí, že jí Havel kdysi navrhl, aby se stala českou prezidentkou po něm.²⁵⁴ Havel tuto možnost nepřímo připustil v rozhovoru v roce 2002.²⁵⁵ Z tónu sdělení Albrightové ovšem vyplývá, že Havel to myslel zřejmě v žertu.

V roce 2005 měl Havel při svém pobytu v Americe Madeleine Albrightovou ve své blízkosti, tradičně mu otevírala dveře k soukromým setkáním s osobnostmi a provázela ho po tamních restauracích.²⁵⁶ Více o tom Havel v deníkovém záznamu z 11. dubna: „*Téměř každý večer tu zajdeme do nějaké hospůdky, včera jsme v jedné byli s Madeleine, která bydlí za rohem.*“²⁵⁷ Zároveň se Havel cítil poněkud unaven častými pozváním do společnosti, kde byl nezřídka hlavní celebritou: „*Před víkendem jsem byl na další „politické večeři“ tentokrát u Madeleine.*“²⁵⁸ O čtyři dny později v deníkovém záznamu: „*Měl jsem u Madeleine dvě další „politické večeře“ [...]*“²⁵⁹ Zde si sice Havel opět postěžoval, ale je zřejmé, že se podobných setkání s diskusemi účastnil rád. Albrightová byla jejich iniciátorkou i moderátorkou.

Havel diskutoval také se studenty Georgtownské univerzity, mentorkou byla opět Albrightová: „*Otázky mi kladla Madeleine a studenti, bylo jich tam namačkáno několik set. A já zase mluvil americky!*“²⁶⁰

Po návratu z USA přiletěla zase Albrightová do ČR, kde spolu s Havlem a hercem Robertem Redfordem navštívila karlovarský filmový festival.²⁶¹ Pozvat Redforda do ČR navrhla Havlovi Albrightová, protože se s Redfordem znala již od sedmdesátých let. Nechyběly ani společné pochůzky po Praze.²⁶²

Madeleine Albrightové zřejmě ležela na srdci politika České republiky, země, na jejímž území se narodila, a ke které si udržovala vztah po celý život. Nejen tedy přátelství s Havlem, ale i její vztah k rodné zemi byl její motivací napomáhat ČR k prozápadnímu, proamerickému, tedy z jejího pohledu správnému směřování. Zároveň byla Madeleine

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Peklo a jiné destinace*. s. 13.

²⁵⁵ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro rádio Frekvence 1, pořad Press klub*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36699?q>. [cit. 20. 4. 2023].

²⁵⁶ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 522.

²⁵⁷ HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. s. 23.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 73.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 89.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 93.

²⁶¹ Tamtéž, s. 166.

²⁶² ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Peklo a jiné destinace*. s. 265.

Albrightová Havlovi z amerických politiků jednoznačně nejbliže, ať už díky svému českému původu, s čímž souvisí i neexistující jazyková bariéra, jelikož Havel neovládal perfektně angličtinu.

V říjnu 2011 přiletěla Albrightová, podobně jako mnozí další blízcí přátelé do ČR, aby Havlovi osobně pogratovala k narozeninám. Havlův zdravotní stav byl tou dobou již špatný. Albrightová mu k narozeninám symbolicky darovala americký kompas z první světové války, která přinesla Československu jeho existenci a svobodu.²⁶³

Na pohřbu Václava Havla v prosinci 2011 označila Havla za „světoobčana“ a Čecha, jehož myšlenky ale promlouvaly ke všem, a sdělila, že jí bylo ctí být jeho přítelkyní.²⁶⁴

V jedné ze svých knih k tomu uvedla: „*Nepřednášela jsem smuteční projev poprvé, ale nikdy to nebylo s těžším srdcem ani v tak důstojném prostředí*“²⁶⁵

Ve vzpomínkové knize *Havel v Americe* vzpomínala Albrightová podobně jako Clinton na Havlovu lásku k jazzu, kdy společně navštěvovali jazzové kluby. Viděla také Václava Havla jako velmi sebekritického člověka, kterému je třeba stále připomínat, jaké pozitivní věci udělal. Albrightová zmínila i Havlovy chyby – nebyl podle ní dost „politický“ a nebyl ani dobrým řečníkem.²⁶⁶

Albrightová hovořila také o Havlově disidentské činnosti a byl to pro ni poměrně zásadní předpoklad, aby si ho vážila ještě předtím, než ho osobně poznala a spřátelili se. Vyzdvihovala také jeho zasazování se o lidská práva, a to i v době, kdy vykonával prezidentskou funkci.

Madeleine Albrightová zemřela v březnu 2022. Ve smuteční řeči na jejím pohřbu zmínil americký prezident Biden její přátelství s Václavem Havlem a označil ji za „dceru České republiky“.²⁶⁷

²⁶³ ALBRIGTOVÁ, Madeleine. *Pražská zima. Osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. Praha: Argo, 2012. s. 16.

²⁶⁴ *Projev Madeleine K. Albrightové na státním pohřbu Václava Havla*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/60063?q>. [cit. 20. 1. 2023].

²⁶⁵ ALBRIGTOVÁ, Madeleine. *Peklo a jiné destinace*. s. 236.

²⁶⁶ KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci*. s. 83-101.

²⁶⁷ *Vzpomínáme na hrdou Američanku a dceru České republiky, řekl Biden o Albrightové*. [online]. Praha: Česká televize. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3480285-s-madeleine-albrightovou-se-rozlouci-biden-i-clinton-do-washingtonu-zamirila-i-ceska>. [cit. 20. 1. 2023].

4. Americké války

Václav Havel byl podporovatel všech níže vybraných intervencí a úderů, v nichž stěžejní úlohu hrály USA, a to kontinuálně od počátku výkonu své funkce na přelomu let 1989/1990 až do konce prezidentského mandátu v roce 2003. Svou podporu vybraným vojenským zásahům nepřehodnotil ani po svém odchodu z politiky. Podpořil mezinárodním společenstvím široce přijímanou válku v Zálivu na počátku devadesátých let, dále operaci NATO, jejíž hlavní silou bylo letectvo USA, a při níž došlo k bombardování Jugoslávie, na konci desetiletí. Havlova podpora pak pomyslně vygradovala v roce 2003 jeho podporou americko-britské sólo akce v Iráku, odůvodněnou zfalšovanými informacemi o vlastnictví ZHN (Zbraní hromadného ničení) iráckým režimem.

Období, kdy Havel vykonával prezidentskou funkci, pokrývají tři americké administrativy (první a poslední pouze zčásti), za jejichž úřadování se vybrané intervence odehrály – válka v Perském zálivu, podpořená OSN, v době vlády republikána George H. W. Bushe, úder na Srbsko a Kosovo, s podporou NATO, za demokratické administrativy Billa Clintona, a invaze do Iráku v éře republikánského prezidenta George W. Bushe.

Zatímco George H. W. Bush i Bill Clinton se snažili získat si pro své intervence výraznou mezinárodní podporu, George W. Bush zahájil éru amerického unilateralismu.²⁶⁸ Havlova podpora však vykazuje kontinuitu a dokonce graduje, a to v přímém protikladu k postupně upadající ochotě akceptovat americké intervence ze strany mezinárodního společenství.

Havel přes tyto okolnosti setrval u podpory amerických vojenských operací. U první války v Zálivu shledával zavrženíhodným porušení mezinárodního práva ze strany Iráku, přičemž o více než desetiletí později, v roce 2003, nadřazoval mezinárodnímu právu právo lidské či morální.

4.1 Válka v Perském zálivu 1991

Irák se na prahu devadesátých let stále hospodářsky vzpamatovával z nedávné dlouhotrvající a vyčerpávající války s Íránem. Snaha přesvědčit ostatní státy v regionu k omezení těžby ropy, čímž by vzrostla její cena a na čemž by Irák mohl vydělat, přišla vniveč. Zároveň se režim Saddáma Husajna snažil získat lepší přístup k Perskému zálivu, jeho ropným vrtům a kotvištím. Vyostřoval proto své požadavky a výhrůžky vůči sousednímu Kuvajtu, který ale

²⁶⁸ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 211.

odmítl Iráku ustupovat. Na počátku srpna 1990 proto Husajnov Irák území Kuvajtu anektoval.²⁶⁹ Roli hrála i Husajnova snaha získat mocenské postavení v rámci arabského světa.²⁷⁰

Záhy po anexi Kuvajtu vyhlásily USA a další země vůči Iráku hospodářské a zbrojní embargo. Mnoho zemí přijalo také zákaz importu ropy z Iráku a okupovaného Kuvajtu.²⁷¹ Sankce vůči Iráku přijalo také Československo, přestože to jeho ekonomice způsobilo citelné ztráty.²⁷²

Důležitým mezníkem pro další vývoj situace se stala rezoluce RB OSN přijatá 29. listopadu 1990, v níž byl Irák vyzván, aby do 15. ledna 1991 vyklidil Kuvajt, a to pod hrozbou zásahu silou.²⁷³

Československý prezident tuto rezoluci ocenil a to včetně času, který Irák dostal na vyklizení okupovaného Kuvajtu a prostoru pro mírové jednání: „[...] *ted' je zřejmé, že to není expanze Spojených států, které chtějí další zájmovou sféru a dobýt naftu.*“²⁷⁴ O cílenou expanzi z iniciativy USA skutečně nešlo, pro USA a Západ byl ale nesmírně důležitý vliv a stabilita v oblasti s těžbou ropy.²⁷⁵ USA v této chvíli využily zneklidnění v regionu a přesvědčili Saúdskou Arábii, aby povolila vznik jejich základen na svém území – odtud poté mezinárodní koalice na Irák zaútočila.²⁷⁶

Havel oceňoval jednotný postup světového společenství a zároveň zdůraznil, že Československo musí tento postup podporovat, zaštiťuje-li svoji politiku ideou lidských práv. Neopomněl také zkritizovat československé dodávky zbraní do Iráku v době socialismu.²⁷⁷ Kritice ovšem nepodrobil vojenské dodávky USA pro Irák v osmdesátých letech, které byly zcela klíčové a pomohly Iráku neprohrát válku s Íránem. Nezmínil ani spolupráci americké armády při iráckých úderech na Írán. Ve stejné době, kdy USA Iráku poskytovali nejen

²⁶⁹ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. Praha: Libri, 2011. s. 94.

²⁷⁰ JANOUŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991*. [online]. In: *Historie a vojenství*, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Aggressor. [cit. 2. 4. 2023].

²⁷¹ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. s. 96.

²⁷² JANOUŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991*. [online]. In: *Historie a vojenství*, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Aggressor. [cit. 2. 4. 2023].

²⁷³ *Resolution 678 (1990) / adopted by the Security Council at its 2963rd meeting, on 29 November 1990*. [online]. New York. United Nations. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/102245>. [cit. 18. 3. 2023].

²⁷⁴ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 323–324.

²⁷⁵ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992–2017*. s. 211.

²⁷⁶ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. s. 96.

²⁷⁷ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 198–199.

zbraně a vojenskou spolupráci, ale také dodávky potravin či technologickou a ekonomickou podporu, páchal Saddám Husajn na občanech Iráku své největší zločiny. Husajnov režim se vyznačoval nesvobodou, cenzurou, čistkami a perzekucí. Nezřídka docházelo k tvrdému mučení a popravám. Režim v Iráku byl v době, kdy byl podporován USA, jednou z nejkrutějších diktatur světa.²⁷⁸

USA Československu naznačily, že by ocenily účast československé armády v konfliktu v Zálivu. S USA pak Československo také koordinovalo svoji přípravu na misi.²⁷⁹ Účast československé protichemické jednotky na misi v Saúdské Arábii označil Havel za důležitou demonstraci lidsko-právní politiky Československa.²⁸⁰ Protichemická jednotka začala působit v Saudské Arábii v prosinci 1990 v rámci probíhající operace Pouštní štít.²⁸¹ Československým vojákům, účastnícím se mise, adresoval prezident Havel tato slova: „*Jste vyslanci naší nově budované demokratické společnosti a jejich nových tradic.*“²⁸² Prezident Havel připouštěl také zcela pragmatický, ovšem podle něj až druhotný význam účasti na celé akci, a to budoucí přístup k ropě.²⁸³ Irák totiž po anexi Kuvajtu ovládal pětinu světových ropných rezerv.²⁸⁴

Na jedné straně tedy vidíme jednoznačný akcent na obraz Československa a jeho lidsko-právní politiky ve světě, nicméně Havel se nejeví jen jako idealista a připouští také zcela pragmatické cíle, byť je nevyzdvihuje.

²⁷⁸ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. s. 85-90.

²⁷⁹ JANOUŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991*. [online]. In: *Historie a vojenství*, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Agressor. [cit. 2. 4. 2023].

²⁸⁰ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. 257-258.

²⁸¹ JANOUŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991*. [online]. In: *Historie a vojenství*, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Agressor. [cit. 2. 4. 2023].

²⁸² *Zpráva pro tisk KPR, 15. 1. 1991: Pozdrav prezidenta ČSFR Václava Havla československé vojenské jednotce v Saudské Arábii*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/64340?q>. [cit. 12. 4. 2023].

²⁸³ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. 257-258.

²⁸⁴ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. s. 96.

4.1.1 Poučení z „Mnichova“

Dva dny po vypršení ultimáta, 17. ledna 1991, zahájila koalice operaci Pouštní bouře a započala s masivní leteckou ofenzivou.²⁸⁵ Havel po zahájení úderu na Irák v Hovorech v Lánech velmi dlouze a obšírně argumentoval zkušeností appeasementu a zdůraznil, že je třeba zlu čelit hned v počátku a oceňoval, jak je díky historickým zkušenostem česká a slovenská společnost vyzrálá a chápe důvody války.²⁸⁶ V té době ještě netušil, s jakými rozpaky a kritikou přijme česká společnost zásahy v Jugoslávii a (podruhé) v Iráku.

O postavení se proti zlu jako důležitém principu hovořil Havel i v dalším rozhlasovém rozhovoru.²⁸⁷ Jak trefně poznamenává Žantovský, základní problém diskursu o appeasementu tkví v tom, kdo určí co je „zlo“. Podle něj si ovšem byl Havel tohoto důležitého aspektu vědom.²⁸⁸

Odkaz na Mnichov a doktrínu odporu proti „zlu“ Havel uplatnil nejen v případě této války, ale i v dalších případech, Jugoslávie, Kosova a Iráku.²⁸⁹ Zde Václav Havel přímo přejímá tzv. mnichovské paradigma, kterým byli v zahraniční politice ovlivněni všichni američtí pováleční prezidenti kromě Jimmyho Cartera. Toto paradigma lze definovat tak, že se diktátorům nesmí nikdy ustupovat a to ani za cenu války, která dle této koncepce, může zabránit větším hrůzám. Tuto argumentaci pak americké administrativy používaly k ospravedlnění své zahraniční politiky. Využití mnichovského paradigmatu lze pozorovat na rozhodnutích, zda vstoupit do válek v Koreji, Vietnamu, Iráku (poprvé i podruhé) a Kosovu.²⁹⁰ Mnichovské paradigma bylo a je v americkém geopolitickém uvažování zásadním principem. Jen na přechodnou dobu bylo nahrazeno „poučením z Vietnamu“.²⁹¹

Válka v Perském zálivu je speciální právě tím, že se prezident Bush musel vyrovnat s vietnamskou zkušeností. Reflektoval ji zajímavým způsobem – argumentoval tím, že Husajn je jako Hitler a nesmí se opakovat chybná politika appeasementu ve třicátých letech. Jakékoliv dotazy a připomínky novinářů ohledně vietnamské zkušenosti rázně odmítal.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 98.

²⁸⁶ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. s. 16-17

²⁸⁷ Tamtéž, s. 22.

²⁸⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 453.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 452-453.

²⁹⁰ HLAVÁČEK, Pavel. *Dědictví mnichovské smlouvy a jeho dopady na americkou zahraniční politiku* [online]. In: *Obrana a strategie*, 2009, vol. 9, no. 1, s. 117-135. Dostupné z: <https://www-ccc.com.ezproxy.is.cuni.cz/search/journal-detail?id=139>. [cit. 15. 12. 2022].

²⁹¹ KAGAN, Robert. *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*. s. 115.

Nicméně sám se z ní poučil. Věděl, že bude potřeba dosáhnout rychlého vítězství, dokud bude mít válka podporu doma i mezi spojenci.²⁹²

Patnáct let po zásahu v Perském zálivu považoval Václav Havel postup mezinárodní koalice v Zálivu za správný a opět v této souvislosti připomínal zkušenost appeasementu: „*Politiku appeasementu odsuzuji, Československo a posléze celý svět poznal její sebevražednost názorně v polovině dvacátého století.*“²⁹³

4.1.2 Ukončení války

Koncem února 1991 přešla koalice od vzdušného do drtivého pozemního útoku soustředěného na jižní Irák. Převaha koalice byla zcela jasná a 28. února proto Irák přijal podmínky příměří.²⁹⁴ Dne 3. dubna přijala OSN rezoluci, která mimo jiné po Iráku požadovala, aby zničil všechny své ZHN, jaderné zbraně, povolil do země přístup inspektorům OSN, uznal kuvajtskou hranici a zajistil Kuvajtu náhrady za válečné škody.²⁹⁵

Po ukončení války československý prezident celou situaci zhodnotil tak, že: „[...] *jsme konečně jednou stanuli na správné straně a svým malým dílem přispěli k vítězství dobra nad zlem* [...]“.²⁹⁶ Dále dodal, že se po válce v regionu otevírají příležitosti pro československý export a zároveň pro import ropy: „*O tom se tedy nyní bude rozhodovat a při tom se bude přihlížet k tomu, jak se kdo zachoval v okamžiku pravdy.*“²⁹⁷

Československo o sobě sice dalo vědět, nicméně význam československé jednotky v Saúdské Arábii byl pro celou vojenskou kampaň v Perském zálivu marginální. Havel riskoval svoji podporou této akce mnohé na domácí politické scéně, aniž byl jistý zisk kreditu pro Československo na mezinárodním poli – ale měl štěstí, tento risk vyšel.²⁹⁸ Povědomí o „novém“ Československu rostlo a byl položen základ budoucímu pravidelnému angažmá české armády v různých misích a pozdějšímu vnímání České republiky jako spolehlivého a přínosného spojence pro USA. Havel tedy stál u tohoto prvopočátku nové vojensko-strategické kapitoly v československých/českých dějinách.

²⁹² HLAVÁČEK, Pavel. *Dědictví mnichovské smlouvy a jeho dopady na americkou zahraniční politiku* [online]. In: *Obrana a strategie*, 2009, vol. 9, no. 1, s. 117-135. Dostupné z: <https://www-ceeol.com.ezproxy.is.cuni.cz/search/journal-detail?id=139>. [cit. 15. 12. 2022].

²⁹³ HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. s. 221.

²⁹⁴ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. s. 99-100.

²⁹⁵ *Security Council Resolution 687: Iraq-Kuwait*. [online]. New York: United Nations. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/iraqkuwait-resolution687>. [cit. 29. 3. 2023].

²⁹⁶ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. s. 64.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 65.

²⁹⁸ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 182-183.

Havel se stal symbolem změny zahraničněpolitické orientace o 180 stupňů a garantem účasti Československa na jeho první porevoluční misi po boku Západu.²⁹⁹ Tato mise byla také jedním ze střípků, které ČR v budoucnu pomohli zahájit proces vstupu do NATO.³⁰⁰

V případě války v Perském zálivu lze s Havlem souhlasit, že okupace Kuvajtu Irákem byla porušením mezinárodního práva a jako taková neměla zůstat bez reakce. Tvrzení, že o ropu jde až v druhé řadě, domnívám se, nemohl věřit ani Havel sám. Velmi pravděpodobně chtěl svoji hlasitou podporou akce proti Iráku, jako bývalý disident a prezident postkomunistické země, vyslat signál, že Československu není světové dění lhostejné – což v praxi znamenalo, že s ním může Západ a USA do budoucna počítat jako se spojencem.

V krizi let 1990/1991 bylo užití síly proti Iráku odsouhlaseno OSN, Saddám Husajn dostal dokonce prostor na vyklizení Kuvajtu a mírová jednání. USA v této době ještě hledaly pro své cíle širší mezinárodní podporu a spojence. To se mělo v budoucnu změnit.

4.2 Operace Spojenecká síla – zásah v Srbsku a Kosovu 1999

Spor o území Kosova má své historické kořeny již v raném středověku. V Kosovu se nacházelo důležité náboženské centrum srbského státu. Akcentovaná je také bitva na Kosově poli v roce 1389. Mezi léty 1455–1912 bylo pak Kosovo součástí Osmanské říše.³⁰¹ Zejména v druhé polovině 19. století na kosovské území začali masově přicházet islamizovaní Albánci.³⁰² V roce 1918 bylo území Kosova a Metochije začleněno do Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.³⁰³ Po druhé světové válce, v ústavě Jugoslávie z roku 1946, se nová federace skládala z šesti republik, přičemž Kosovo a Metochije, stejně jako Vojvodina na severu se staly pouze autonomními oblastmi v rámci Srbska.³⁰⁴ V roce 1968 byl schválen vznik Socialistické autonomní oblasti Kosovo.³⁰⁵ Sedmdesátá léta se pak nesla ve jménu jazykových, školských a kulturních ústupků kosovským Albáncům. V roce 1981 došlo k sérii

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ JANOUŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991.* [online]. In: *Historie a vojenství*, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Aggressor. [cit. 2. 4. 2023].

³⁰¹ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2009. s. 11-17.

³⁰² ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Kosovská otázka ve 20. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 36-37.

³⁰³ Tamtéž, s. 59.

³⁰⁴ RYCHLÍK, Jan a kol. *Mezi Terstem a Istanbulem: Balkánské národy ve 20. Století*. Praha: Vyšehrad, 2020. s. 35.

³⁰⁵ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Kosovská otázka ve 20. století*. s. 220.

velkých demonstrací v Prištině, které byly tvrdě potlačeny. Na konci osmdesátých let, po mocenském vzestupu Slobodana Miloševiče, byla přijata změna srbské ústavy, která zrušila kosovskou autonomii. Postupně docházelo k vyhrcování situace v Kosovu a stále větším sporům a nenávisti mezi srbským a albánským etnikem. Zároveň se zformovala masová opoziční platforma Demokratická liga Kosova, do jejíhož čela se dostal literární kritik Ibrahim Rugova. Taktika Rugovy spočívala v získávání pozornosti od mezinárodního společenství a vytváření paralelních státních struktur uvnitř Kosova. Od druhé poloviny devadesátých let pak dochází k eskalaci a nárůstu násilí skrze probouzející se ozbrojené skupiny.³⁰⁶

V roce 1998 započaly střety mezi srbskou stranou a teroristickými skupinami sdruženými v Kosovské osvobozené armádě (UÇK).³⁰⁷ Proti UÇK byla nasazená srbská policie, ale také regulérní armáda i paramilitární jednotky, což přitáhlo pozornost mezinárodního společenství a NATO již na podzim 1998 hrozilo leteckým úderem.³⁰⁸ Začal boj o etnickou nadvládu nad „Starým Srbskem“, jak oblast pojmenovala dřívější srbská nacionální historiografie.³⁰⁹ USA přestaly koncem roku 1998 považovat Miloševičův režim za záruku stability v oblasti a přikláněli se k jednostranné akci NATO, bez mandátu OSN.³¹⁰ Václav Havel byl již na jaře 1998 pro vojenský zásah NATO v kosovské krizi a účast ČR na tomto řešení, byť tehdy ještě počítal s posvěcením vojenské akce od OSN.³¹¹

4.2.1 „Jestřáb“ Havel

Oproti operaci v Perském zálivu roku 1991 a zásahu v Bosně v roce 1995 se česká veřejnost dívala na útok, který byl zahájen pouhých dvanáct dní po vstupu ČR do NATO, váhavě až negativně. Zatímco se Václav Havel za úder postavil, na domácí politické scéně zněla kritika z řad vlády i opozice.³¹² Jedním z důvodů tak silného odporu české veřejnosti vůči útoku NATO, byl tradiční pozitivní vztah Čechů k jižním Slovanům resp. Jugoslávii.³¹³

³⁰⁶ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. s. 47-102.

³⁰⁷ HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav AV ČR, v.v.i., 2010. s. 190.

³⁰⁸ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. s. 97-102.

³⁰⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Kosovská otázka ve 20. století*. s. 37.

³¹⁰ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. s. 104.

³¹¹ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americký deník USA Today*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37966?q>. [cit. 12. 4. 2023].

³¹² PICK, Otto a Vladimír HANDL (eds.) a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy, perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů EU, 2004. s. 95.

³¹³ HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. s. 181.

Václav Havel, přestože viděl bombardování jako krajní řešení, vyslovil této vojenské akci jasnou podporu a opět se odvolal na princip, že zlu je třeba čelit.³¹⁴ Havel se stal v České republice nejviditelnějším zastáncem aliančního úderu. Letecký útok NATO, ale neměl podporu RB OSN, z hlediska mezinárodního práva byl tedy protiprávní. Vláda premiéra Miloše Zemana se k operaci stavěla s váhavostí, rozpolcená zůstala i Zemanova sociální demokracie.³¹⁵

Vláda povolila pouze užití vzdušeného prostoru ČR, ale nepřistoupila na přistávání aliančních letounů na českých letištích, zamítla případný přesun pozemních sil NATO přes území ČR, stejně jako vyloučila účast české armády v případné pozemní operaci.³¹⁶

Český souhlas k operaci Spojenecká síla byl nakonec udělen jako poslední v Alianci. Nesouhlas části českých elit se pak zhmotnil v tzv. česko-řecké iniciativě, tedy návrhu zastavit bombardování a s Miloševičem začít jednat. V české vládě stál za touto iniciativou ministr zahraničí Jan Kavan. Havel se ovšem o této rozjeté akci dozvěděl. Snažil se přesvědčit Kavana, aby iniciativu odvolal, ten to ale odmítl. Když na konci května 1999 došlo k oficiálnímu vyhlášení této iniciativy, k ČR se přes Kavanovu snahu připojilo pouze Řecko.³¹⁷ Celá iniciativa se stavěla do zásadního protikladu ke strategii NATO s Miloševičovým režimem nevyjednávat, dokud se nestáhne z území Kosova.³¹⁸ S dalšími vyjádřeními nesouhlasu s akcemi NATO přispěchali Rusko a Maďarsko. Z Budapešti se ozývaly protesty zejm. proti bombardování srbské Vojvodiny a jejího centra Subotice, kde žije početná maďarská menšina.³¹⁹ Moskva vnímala útok na Srbsko, svého tradičního slovanského chráněnce, jako důkaz protiruské orientace NATO.³²⁰

Havel chtěl zřejmě zmírnit neblahý stín, který Kavanova akce na ČR v zahraničí, zejména v USA, z jeho pohledu vrhala, a při státní návštěvě Albánie překročil (nelegálně, bez víza) srbské hranice do Kosova, chráněn českými vojáky působícími v té době v Albánii, v čele s tehdejším náčelníkem generálního štábu Jirím Šedivým.³²¹ Václav Havel tak byl úplně prvním vrcholným politikem členské země NATO, jenž kosovské území po alianční akci navštívil.³²² Tímto gestem tak demonstroval svoji podporu Kosovu, politice NATO a USA a zároveň se tím ohradil proti politice české vlády. Můžeme také pozorovat, že se Havel snažil

³¹⁴ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 502-503.

³¹⁵ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie? Opoziční smlouva a česká politika 1998-2002*. Brno, Barrister & Principal 2015. s. 129-130.

³¹⁶ HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. s. 192.

³¹⁷ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 249-250.

³¹⁸ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie? Opoziční smlouva a česká politika 1998-2002*. s. 130.

³¹⁹ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. s. 110.

³²⁰ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 63.

³²¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 250.

³²² HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. s. 192.

vystupovat v balkánských záležitostech velmi aktivně a využíval k tomu právě i svoji osobní přítomnost v tomto prostoru, a to již v předcházejících letech.

Obdobné prvenství si totiž připsal už v roce 1995, kdy byl první hlavou státu, která po ukončení války navštívila Bosnu a Herecegovinu.³²³

Havel poznamenal, že na návštěvě Kosova, při setkání s vracejícími se uprchlíky cítil, že zaútočit na „Miloševićův režim“ bylo správné rozhodnutí: „*Jejich vděčnost těm, kdo zasáhli, byla ohromná.*“³²⁴ Po zásahu NATO to ale byli kosovští Albánci, kdo nyní páchal etnické násilí na tamních Srbech.

Havlovu návštěvu Kosova zkritizoval, jako povrchní, Jiří Dienstbier, toho času zvláštní zpravodaj Komise OSN pro lidská práva na Balkáně: „*Kdyby viděl, co se doopravdy děje, asi by začal přemýšlet jinak.*“³²⁵ Dienstbier se domnívá, že Havlova letmá návštěva nebyla vedena hlubším úmyslem poznat jaká je v Kosovu situace, ale byla, právě jen a pouze, demonstrací podpory operaci NATO.³²⁶ Havlův spoluvězeň, přítel, chartista a první polistopadový ministr zahraničí se nyní postavil proti jeho názorům.

Havel začal svůj projev 29. dubna 1999 v Kanadě tvrzením, že hodnota národního státu bude do budoucna ztrácet smysl a měl by podle něj tak ztrácet smysl i princip nevměšování se do záležitostí cizího státu, jelikož všichni budeme součástí širší planetární civilizace. Havel se nevyhýbal ani kritice OSN a zejména RB a právu veta jejích členů.³²⁷ Fungování RB kritizoval ve stejné době i v jiných projevech – opět se mu nelíbila hlavně možnost práva veta.³²⁸ Respektování hodné pro něj nezůstalo ani mezinárodní právo: „*Mezinárodní právo chrání jedinečnou lidskou bytost by mělo být nadřazeno mezinárodnímu právu chránícímu stát.*“³²⁹ NATO podle něj nemohlo zůstat lhostejné k utrpení lidí: „*Tato válka nadřazuje lidská práva právům států.*“³³⁰ Práva chránící člověka měla být stavěna výš než práva chránící státy. Havel v zásahu viděl také precedens, aby se do budoucna zabraňovalo porušování lidských práv.³³¹ Miloševićův režim označil za genocidní a válku proti němu za správnou: „*[...] je to zřejmě první válka vůbec, která není vedena jménem zájmů, ale jménem určitých principů a hodnot. Lze-li říct o nějaké válce, že je etická nebo že je vedena z etických důvodů,*

³²³ Tamtéž, s. 92.

³²⁴ HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. Praha, 2006. s. 221.

³²⁵ DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. Praha: NLN, 2003. s. 135.

³²⁶ Tamtéž, s. 135.

³²⁷ HAVEL, Václav. *Společné zasedání obou komor kanadského parlamentu. Ottawa, 29. 4. 1999*. In: *Spisy 7: Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. Praha: Torst, 1999. s. 859-865.

³²⁸ HAVEL, Václav. *Summit tisíciletí OSN. New York, 8. 9. 2000*. In: *Projevy 1999-2003*. s. 69-70.

³²⁹ HAVEL, Václav. *Společné zasedání obou komor kanadského parlamentu. Ottawa, 29. 4. 1999*. In: *Spisy 7: Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. s. 866.

³³⁰ Tamtéž, s. 867.

³³¹ Tamtéž, s. 868.

*pak to platí o této válce.*³³² Havel staví univerzálnost lidských práv nad mezinárodní právo a zároveň se v jeho vyjádření zhmotňuje idea „humanitární“ či „lidskoprávní“ intervence, která má vyšší „morální“ cíl.

Dienstbier tento Havlův projev zkritizoval a otevřeně se postavil proti Havlovi stanovisku a jeho pojetí lidských práv: „*Tady byla idea lidských práv nadřazena právům, životům a osudům konkrétních nevinných lidí, Srbů i Albánců, kteří za tuto etickou válku platili, zatímco etičtí bojovníci házeli bomby z bezpečí. V dřívějších dobách jsme přece věděli, že za svobodu a lidská práva musíme ručit vlastní existencí.*“³³³ Poslední věta byla nepochybně narážkou na jejich společné disidentské období. Z pohledu Dienstbiera, se Havel odklonil od dřívějších sdílených hodnot. Havlova slova o lidských právech viděl jako fráze, odosobněné od skutečných osudů konkrétních lidí, kteří umírali v důsledku akcí NATO.

Ruská historička Ella Zhadoroznyuková, z obdobně kritických pozic jako Dienstbier, tvrdí, že Havel obhajobou lidských práv pouze zastíňoval vojensko-politické cíle NATO.³³⁴

Havlovi se zase nelíbila Dienstbierova kritika poválečného stavu v Kosovu a tvrdil, že Dienstbier kritizuje ty, kteří v Kosovu pomáhají soužití etnik.³³⁵

Oba muži stály na radikálně jiných pozicích, kdy Havel zastával útok NATO zaštitěný především USA, kdežto Dienstbier ho odmítal. Je samozřejmé, že tato skutečnost vychází do velké míry z funkcí obou mužů. Havel, proamerický prezident, který inicioval vstup do NATO, se chtěl zavděčit USA a ukázat ČR krátce po vstupu do Aliance, jako spolehlivého spojence. Dienstbier vyslaný Komisí OSN jednoznačně nemohl jednostrannou akci NATO bez posvěcení OSN podpořit. Přesto jdou oba muži, domnívám se, ve vzájemné kritice svých osobních názorů mnohém dále, než by z titulu jejich funkcí bylo nutné.

Dienstbier měl pravděpodobně díky své funkci a pobytu na Balkáně reálnější a plastičtější pohled na aktuální situaci, než idealisticky a černobíle, v kategoriích dobra a zla uvažující Havel. Jisté je, že deset let po éře sametové revoluce, kdy se krátce poté Havel stal prezidentem a Dienstbier ministrem zahraničí, a kdy společně tvořili československou zahraniční politiku, nacházíme oba muže na radikálně odlišných pozicích. Zároveň Dienstbiera pozorujeme relativně konstantního v jeho uvažování již od dob Charty, kde se spolu s Havlem řadili do levého, k USA spíše kritického, spektra. Havla v roce 1999

³³² Tamtéž, s. 867.

³³³ DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. s. 102.

³³⁴ ZADOROZHNYUK, Ella. *Vaclav Havel, Russia and NATO*. [online]. In: *Perspectives and Prospects*. E-Journal, 2021. vol. 20/21, no. 4/1, s. 166-180. Dostupné z: https://www.perspektivy.info/upload/iblock/abc/4_01_2021_10.pdf. [cit. 11. 4. 2023].

³³⁵ DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. s. 232-233.

pozorujeme již jako mnohem více ovlivněného jeho vlastním mocenskopolitickým postavením, novými vazbami a nově přijatými a uplatňovanými vizemi.

4.2.2 Ambivalentní výsledky

Pod hlavičkou NATO se zásahu v Srbsku a Kosovo účastnily především USA. Byly to ony, kdo nesl 75% výdajů na tuto operaci NATO.³³⁶ Mimo to 99% cílů určily Spojené státy, skrze své zpravodajce.³³⁷ Byly to také Američané, kteří prosazovali tvrdší postup při bombardování a odmítli námitky zejména Francie, aby po několika dnech leteckých úderů přišla pauza, případně aby se omezily škody v Srbsku a letecké útoky probíhaly stupňovaně, nikoliv od počátku s plnou silou.³³⁸

Prezident Bill Clinton použil odkaz na Mnichov a varoval před nebezpečím „nového Hitlera“, aby ospravedlnil bombardování Jugoslávie, hned záhy po jeho započetí, v březnu 1999.³³⁹ Havel opět, podobně jako tomu bylo při první válce v Zálivu, a jako tomu bude v případě invaze do Iráku roku 2003, také v tomto případě převzal a opakoval tuto americkou rétoriku. Angažmá NATO a zejména Spojených států, jejichž letectvo z většiny provádělo údery, v srbsko-kosovském konfliktu bylo ambivalentní. Na jedné straně ukončilo bezprostředně probíhající konflikt, na straně druhé bylo jednostrannou a radikální akcí bez koncepční vize budoucího uspořádání vztahů mezi Srby a kosovskými Albánci. Akce NATO zastavila srbským státem páchané násilí na kosovských Albáncích, ale neuměla zajistit další mírové soužití a opětované násilí Kosovských Albánců na srbském etniku. Alianční bombardování na čas také posílilo podporu Srbů Miloševićově režimu.

Podle Žantovského byly právě při zásahu v Jugoslávii položeny základy konceptu „humanitární intervence“ – vojenské akce, jež má za cíl zastavit vraždění civilistů, v jiné terminologii také „Responsibility to Protect“, čili zodpovědnost chránit. Václav Havel a Madeleine Albrightová jsou považováni za jedny z nejvýraznějších ideologů této doktríny.³⁴⁰ Žantovský zároveň nahlíží „humanitární intervenci“ jako nástroj k zastavení probíhající války a krveprolití, a donucení obou stran jednat, ovšem cílem takové intervence, dle něj nemůže

³³⁶ KREJČÍ, Oskar. *Geopolitika středoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*. Praha: Professional Publishing, 2016 s. 93.

³³⁷ KAGAN, Robert. *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*. s. 66.

³³⁸ Tamtéž, s. 67.

³³⁹ HLAVÁČEK, Pavel. *Dědictví mnichovské smlouvy a jeho dopady na americkou zahraniční politiku* [online]. In: *Obrana a strategie*, 2009, vol. 9, no. 1, s. 117-135. Dostupné z: <https://www-ccc.com.ezproxy.is.cuni.cz/search/journal-detail?id=139>. [cit. 15. 12. 2022].

³⁴⁰ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 503.

být budování nového státu.³⁴¹ Kopeček píše, že Havlova argumentace „humanitárního aktu“ se striktně držela oficiálního přístupu NATO.³⁴²

Na summitu NATO v Bruselu 23. dubna 1999 bylo rozhodnuto rozšířit úderů na území Srbska a to na průmyslové a dopravní cíle. Po tomto rozhodnutí začalo docházet k civilním obětem. Bylo zasaženo čínské velvyslanectví v obydlené čtvrti v centru Bělehradu, bombardována vesnice Koriša, zasažena kolona uprchlíků. Při leteckých úderech na srbské cíle zemřelo cca 500 a bylo vážně zraněno na 800 civilistů.³⁴³

Rozhodnutí z 23. dubna bombardovat cíle v Srbsku a následné civilní oběti zdiskreditovaly NATO i Západní demokracie v očích velké části srbské veřejnosti.³⁴⁴ Havel k tomu na besedě se studenty Filozofické fakulty Univerzity Karlovy řekl: „*Že se bombarduje, že ty bomby začasté zasahují i civilní cíle, že jsou při tom mrtví, to je věc, která nás všechny nepochybně velmi mrzí a trápí [...]*“³⁴⁵

Havel také neviděl jiné možné řešení situace: „*A všichni, kteří kritizují ty nálety a mají tisíc a jeden jaksi věrohodných a přesvědčivých argumentů proti nim, mají jedno společné, že nedovedou říct, co se mělo dělat jiného. Taková kritika je trochu zbytečná.*“³⁴⁶

Po odchodu srbské správy byla vystavena obdobnému násilí jako předtím Albánci, tedy vyhánění a vraždám, také srbská menšina.³⁴⁷ V prosinci 1999 na to v rozhovoru pro srbský týdeník Nedeljni Telegraf redaktor Havla upozorňoval. Havel argumentoval, tím, že nynější vyhánění Srbů není organizované státními strukturami, nýbrž jakýmsi skupinami, a že mezinárodní správa nad Kosovem je bohužel příliš slabá a nedokáže tomu zabránit.³⁴⁸ Na druhou stranu vyhánění Srbů a pomsty na nich litoval v jiném rozhovoru o několik dní dříve.³⁴⁹ V reportáži Lidových novin z 15. února 2000 se dočteme, jak v jednom z větších měst Kosova Gjilanu hráli Havlovu Audienci. Ta byla místními nadšeně přijata.³⁵⁰

³⁴¹ Tamtéž, s. 455.

³⁴² KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie? Opoziční smlouva a česká politika 1998-2002*. s. 131.

³⁴³ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. s. 110-111.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ *ČR / Praha / FF UK: beseda se studenty*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/17280?q>. [cit. 29. 10. 2022].

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. s. 113.

³⁴⁸ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro srbský nezávislý týdeník Nedeljni Telegraf*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37880?q>. [cit. 26. 10. 2022].

³⁴⁹ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro Rádio Svobodná Evropa, pořad „Face to Face“*. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37023?q>. [cit. 20. 11. 2022].

³⁵⁰ *Kosovany trápí, že nemají co dělat. Jak vypadá všední den kosovských Albánců, Srbů a vojáků KFOR*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/21530>. [cit. 9. 12. 2022].

Bezpochyby na tom svůj podíl neměl jen Havlův dramatický um, ale také jeho podpora kosovským Albáncům.

Mezi lety 1999–2008 byl nad Kosovem zřízen mezinárodní protektorát pod hlavičkou OSN.³⁵¹ Česká armáda byla zapojena do operace Kosovo Force (KFOR) v rámci operace NATO Společný strážce. Od roku 2002 byl pak počet mužů navýšen na 400.³⁵²

Kosovská republika vyhlásila nezávislost 17. února 2008, přičemž prakticky okamžitě uznaly Kosovo USA. Česká vláda oficiálně uznala Republiku Kosovo 21. května téhož roku.³⁵³ To znamenalo po „normalizaci“ česko-srbských vztahů na počátku tisíciletí přechodnou roztržku, kdy byl z Prahy odvolán srbský velvyslanec.³⁵⁴ Ze zásady, na které alianční státy zprvu trvaly, totiž, že hranice odtrhnuvších se států zůstanou stejné jako hranice jednotlivých republik v bývalé Jugoslávii bez ohledu na národnostní složení, sešlo. V roce 1999 znovu příslibenou celistvost Srbska, tak spojenecké státy v čele s USA uznáním nezávislosti Kosova porušily. Z Kosova také následně uprchla velká část Srbů, kteří tam do té doby zůstávali.³⁵⁵ V průzkumu veřejného mínění měsíc po vyhlášení nezávislosti Kosova, v březnu 2008 stále 49% české populace nesouhlasilo s tehdejším zásahem v Jugoslávii.³⁵⁶ Havlovi byla v roce 2010 udělena kosovská prezidentská Zlatá medaile míru, demokracie a humanity Ibrahima Rugovy.³⁵⁷

4.3 Invaze do Iráku 2003

Po teroristických útocích na USA z 11. září 2001 následovala operace v Afghánistánu, kde bylo Američany již v říjnu téhož roku svrženo vládnoucí radikální islamistické hnutí Talibán, podezřívané USA z podpory Al-Káidy. Tato válka USA byla evropskými spojenci podpořena.³⁵⁸

V době po 11. září byl Spojenými státy také režim v Iráku obviněn ze spojení s Al-Káidou. ZHN které měl Irák údajně produkovat, pak byly nahlíženy jako bezpečnostní riziko v případě

³⁵¹ HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. s. 190-192.

³⁵² KARÁSEK, Tomáš. *Česká republika a zahraniční vojenské operace. Formování politického konsenzu v letech 1999-2009* [online]. In: *Mezinárodní vztahy*, 2010, vol. 45. no. 4, s. 29-49. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/article-detail?id=91744>. [cit. 5. 12. 2022].

³⁵³ HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. s. 194-195.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 120.

³⁵⁵ RYCHLÍK, Jan a kol. *Mezi Terstem a Istanbulem: Balkánské národy ve 20. Století*. 2020. s. 367-368.

³⁵⁶ KUNŠTÁT, Daniel a kol. *25 let české demokracie očima veřejnosti*. s. 281.

³⁵⁷ *Zlatá medaile míru, demokracie a humanity Ibrahima Rugovy*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/39785?q>. [cit. 28. 10. 2022].

³⁵⁸ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Vísehradské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 150-151.

jejich použití teroristy. V tradičním projevu o stavu Unie, v lednu 2002, označil americký prezident Bush Irák za součást „osy zla“.³⁵⁹

V září 2002 Bush podepsal Strategii národní bezpečnosti USA, která se vyznačovala unilateralistickým přístupem a předpokládala preventivní válku, podle uvážení USA kdekoli na zeměkouli, i proti doposud nejasně utvořeným nebezpečím.³⁶⁰ V prosinci 2002 byla přijata Národní strategie boje proti šíření ZHN.³⁶¹ Tyto dva dokumenty byly přizpůsobeny rozhodnutí Bushovy administrativy vojensky vstoupit do Iráku. Zároveň jsou v těchto dokumentech zakotveny hlavní principy tzv. Bushovy doktríny. Ta předpokládala již zmíněné preventivní války, unilateralistický přístup, dále podrobení nepřátelských států a posilování výlučného globálního postavení USA.³⁶²

V listopadu 2002 na pražském summitu, NATO samozřejmě také reflektovalo hrozbu terorismu a ZHN. Tato nebezpečí byla označena za největší hrozbu nadcházejícího století, přičemž vojenské odstrašení nadále nemuselo působit.³⁶³ V této chvíli se projevil rozhodující vliv USA v Alianci. Postoj NATO souzněl se zářijovou americkou Strategií národní bezpečnosti a nepřímě připouštěl preventivní válku. Zároveň NATO upozorňovalo na nebezpečí ZHN, které se stalo hlavní záminkou pro útok na Irák.

Václav Havel v projevu na summitu označil za hlavního nepřítele Aliance rozptýlené a nejasně uchopitelné zlo v podobě nových hrozeb. Poděkoval Spojeným státům, které Evropě pomohly ve světových válkách, v boji s komunismem i v následné transformaci. Český prezident také vzpomněl Mnichovskou dohodu a ustupování zlu. Tentokrát ovšem Havel navíc zmínil, podle něj správné rozhodnutí zásahu v Srbsku a Kosovu. Přidal osobní vzpomínku usazených venkovanů, kteří mu při jeho návštěvě děkovali, že je zbavil Miloševiče.³⁶⁴ Havel tak ve své argumentaci neustupování „zlu“, přidal k odkazu Mnichova relativně nedávné „správné“ rozhodnutí v případě Jugoslávie. Opět tedy použil tzv. mnichovské paradigma, přítomné v americké poválečné zahraniční politice, kterým mj. George H. W. Bush i Havel argumentovali již při první válce proti Husajnovu Iráku v roce 1991.

³⁵⁹ LAURENS, Hery. *Arabský orient za časů Ameriky: Od války v Zálivu k válce v Iráku*. Praha: Academia, 2013. s. 170.

³⁶⁰ KREJČÍ, Oskar. *Geopolitika středoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*. s. 362.

³⁶¹ EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 68.

³⁶² Tamtéž, s. 67-68.

³⁶³ KREJČÍ, Oskar. *Geopolitika středoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*. s. 364.

³⁶⁴ HAVEL, Václav. *Konference transformace NATO. Praha, 20. 11. 2002*. In: *Projevy 1999-2003*. s. 160-168.

Také Bush ml., stejně jako Havel, argumentoval jugoslávskou premisou, přičemž viděl rezoluci OSN opravňující k zásahu jako zbytečnou.³⁶⁵ Havel se tedy inspiroval od Bushe a v záležitosti Iráku přejal (opět) americkou rétoriku.

Obdobně při poslední návštěvě v Bílém domě v prezidentské funkci v září 2002 Havel připustil podporu zásahu proti Iráku bez podpory RB OSN.³⁶⁶ V Lidových novinách z 19. září 2002 se dále dočteme, že při této návštěvě v rozhovoru s Bushem Havel zdůraznil nutnost čelit zlu a irácký režim přirovnal k nacistickému Německu.³⁶⁷ Na to Bush kontroval: „*Když jsem četl vaše texty, je tam přesně to, abychom čelili těmto hrozbám.*“³⁶⁸ Dále Havla označil za: „[...] *symbol odvahy a odhodlání*“ a „[...] *muže, který změnil svět*“.³⁶⁹ Bush s Havlem si tedy vzájemně notovali. Havel řekl, co se od něj čekalo – podpořil Bushe a jeho politiku vůči Iráku a Bush na oplátku vyjádřil Havlovi svůj obdiv jako symbolu bojovníka za svobodu.

Bush byl v době Havlovy návštěvy již rozhodnutý nepřihlížet ke konsenzu mezinárodního společenství a Havlova podpora se mu velmi hodila. Nicméně Havel při vyslovení podpory USA nevzal v potaz meze ochoty české vlády, a zřejmě počítal s tím, že se situace ještě dále vyvine a invaze doma podporu získá.³⁷⁰ Nakonec český prezident ve své neomezené podpoře zůstal na domácím politickém kolbišti osamocen.

V Evropě se proti americké invazi do Iráku stavělo Německo, Francie a Rusko. Naopak Spojené království zastávalo americkou pozici „preventivního úderu“.³⁷¹ Postkomunistické státy Evropy se ve většině postavily na americkou stranu.

Samotná akce proti Iráku pak v březnu 2003 znamenala doposud největší roztržku mezi evropskými zeměmi a USA od roku 1989.³⁷²

„Nespokojené“ státy měli ovšem společné, obecnější důvody, proč se stavěli proti válce v Iráku. Obávaly se přílišného rozvolnění mezinárodního práva v otázce užití síly a porušování hranic suverénních států. Ale hlavně se bály, že USA by do budoucna ve svém rozhodování mohly být stále méně svázané jejich názory a zájmy.³⁷³

ČR nastala situace uvrhla do nezáviděníhodného postavení, kdy se nacházela mezi svým hlavním spojencem USA a neméně důležitými kontinentálními spojenci v Evropě. Česká

³⁶⁵ BUSH, W. George. *Okamžiky rozhodnutí*. s. 237.

³⁶⁶ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 269.

³⁶⁷ *Havel podpořil útok na Irák*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24344?q>. [cit. 26. 11. 2022].

³⁶⁸ Tamtéž.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 269.

³⁷¹ LAURENS, Hery. *Arabský orient za časů Ameriky: Od války v Zálivu k válce v Iráku*. s. 180.

³⁷² PICK, Otto a Vladimír HANDL (eds.) a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy, perspektivy*. s. 39.

³⁷³ HODER, Lukáš. *Transatlantické vztahy v době krize: Hegemonie USA a emancipace Evropy po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 114-115.

politika se snažila balancovat mezi oběma postoji. Havel se na sklonku svého mandátu postavil za USA, zatímco premiér Vladimír Špidla a nastupující prezident Václav Klaus českou Havlovu podporu americkému postupu výrazně zmírnily. ČR se ovšem podílela na praktické stránce operace. Od jara 2002 působila v Kuvajtu protichemická jednotka české armády, přičemž na počátku následujícího roku byla na americkou žádost posílena na stav 395 mužů, v únoru pak o ještě 79 slovenských vojáků. Jejich využití v bojových akcích na území Iráku bylo ovšem českým parlamentem podmíněno přímým mandátem RB OSN. V dubnu 2003 bylo možné působení rozšířeno na jižní Irák. ČR také poskytla polní nemocnici umístěnou v britském sektoru v Basře na jihu Iráku – zde následně působily i jednotky vojenské policie.³⁷⁴ Jednotky české armády se v následujících letech v Iráku také podíleli na výcvikové misi NATO a byly oficiální součástí fungování Koalice mnohonárodnostních sil v Iráku.³⁷⁵

ČR každopádně musela pracovat s odmítáním invaze veřejností, a to byl také jeden z faktorů, proč byla vyslána právě protichemická jednotka a polní nemocnice. Zároveň to směrem ke spojencům deklarovalo sounáležitost a podporu. ČR ostatně nebyla v tomto dvojznačném postoji sama, jak již bylo nastíněno výše, podobně, i když velkoryseji vzhledem ke svým možnostem, se zachovalo Německo, které se také vyhnulo přímému zapojení do bojových operací.

K prvnímu bojovému nasazení české armády v mezinárodních misích došlo až v roce 2004 v Afghánistánu.³⁷⁶

4.3.1 „United We Stand“

Havel na sklonku svého prezidentského mandátu podepsal tzv. dopis osmi, který se hlásil k transatlantickému spolenectví a otevřeně podporoval politiku USA vůči Iráku.³⁷⁷ Václav Havel jej podepsal dokonce pouhé tři dny před vypršením svého mandátu.³⁷⁸ Francouzský

³⁷⁴ PICK, Otto a Vladimír HANDL (eds.) a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy, perspektivy*. s. 39-41.

³⁷⁵ KARÁSEK, Tomáš. *Česká republika a zahraniční vojenské operace. Formování politického konsenzu v letech 1999-2009* [online]. In: *Mezinárodní vztahy*, 2010, vol. 45. no. 4, s. 29-49. Dostupné z: <https://www-cccsl.com.ezproxy.is.cuni.cz/search/article-detail?id=91744>. [cit. 5. 12. 2022].

³⁷⁶ PICK, Otto a Vladimír HANDL (eds.) a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy, perspektivy*. s. 42.

³⁷⁷ PICK, Otto a Vladimír HANDL (eds.) a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy, perspektivy*. s. 97.

³⁷⁸ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 269.

prezident Jacques Chirac Havla veřejně napomenul a kulantně se vyjádřil v tom smyslu, že měl Havel raději mlčet.³⁷⁹

Tzv. dopis osmi, čili text „United We Stand“ (Jsme sjednoceni), otiskl 30. ledna 2003 mj. Wall Street Journal, a to s podtitulem „osm evropských lídrů je zajedno s prezidentem Bushem“.³⁸⁰ V tomto otevřeném dopise sedm evropských předsedů vlád a český prezident vyzdvihují transatlantické spojení, připomínají význam USA pro Evropu ve 20. století při porážce nacismu a komunismu. Při své argumentaci proti Iráku a Saddámu Husajnovi se odvolávají na útoky z 11. září a hrozbu terorismu, která je hrozbou pro celý demokratický svět a samozřejmě na irácké (údajné a zfalšované) vlastnictví ZHN. Deklarují vůli chránit světový mír tím, že irácký režim odzbrojí.

Bohužel není znám konkrétní autor, ani hlavní iniciátor tohoto dopisu.³⁸¹ Bushova administrativa se skrze něj snažila vystupňovat tlak na RB OSN, aby schválila rezoluci, opravňující USA užít v Iráku sílu.³⁸²

Kromě prezidenta Havla text podepsali premiéři Španělska, Portugalska, Itálie, Spojeného království, Maďarska, Polska a Dánska.³⁸³

Celý text vyznívá velmi odhodlaně, bojovně a osudově. Umocňují to zejména opakující se fráze ve smyslu „více než kdy dříve“: „*Dnes jsou ve větším ohrožení než kdy dříve.*“³⁸⁴ Na jiném místě: „*Dnes, více než kdy jindy, je transatlantické pouto zárukou naší svobody.*“³⁸⁵ V další části: „*V dnešním světě, je více než kdy předtím životně důležité, abychom zachovali jednotu a soudržnost.*“³⁸⁶

Václav Havel svůj postoj vyjádřený tzv. dopisem osmi, v rozhovoru pro The New Yorker z 31. ledna 2003 odůvodňoval historickou zkušeností s ustupováním zlu na příkladu Mnichova a politiky appeasementu. Zároveň se ohrazoval proti uplatňování strategie preventivního úderu za jakékoliv situace a zdůraznil nutnost posoudit každý případ zvlášť a v souvislostech, přičemž principiálně ale za preventivními údery stál.³⁸⁷ Zcela ve stejném

³⁷⁹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 510.

³⁸⁰ *United We Stand*. [online]. New York: The Wall Street Journal. Dostupné z: <https://www.wsj.com/articles/SB122713045503341981>. [cit. 28. 11. 2022].

³⁸¹ STEINER, Petr. *Václav Havel a invaze do Iráku: se stálým zřetelem k okupaci Československa v roce 1968*. Praha: Rubato, 2014. s. 8.

³⁸² EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. s. 66-67.

³⁸³ *United We Stand*. [online]. New York: The Wall Street Journal. Dostupné z: <https://www.wsj.com/articles/SB122713045503341981>. [cit. 28. 11. 2022].

³⁸⁴ Tamtéž., V originále: „*Today they are under greater threat than ever*“

³⁸⁵ Tamtéž., V originále: „*Today more than ever, the trans-Atlantic bond is a guarantee of our freedom.*“

³⁸⁶ Tamtéž., V originále: „*In today's world, more than ever before, it is vital that we preserve that unity and cohesion.*“

³⁸⁷ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americký časopis The New Yorker*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36934?q=ir%C3%A1k>. [cit. 9. 10. 2022].

duchu se Václav Havel vyjádřil i pro BBC.³⁸⁸ Havel tedy samotný princip preventivního úderu obhajuje s dodatkem, že je třeba posuzovat jednotlivé případy zvlášť. Opět, podobně jako v případě války v Zálivu a zásahu v Jugoslávii užívá v odůvodněních své podpory invazi paradigmatu Mnichova a boje proti „zlu“.

Za povšimnutí stojí okolnosti Havlova podpisu. Premiér Vladimír Špidla dokument podepsat odmítnul, a tak se Alexandr Vondra obrátil na Havla. Tomu volal do bratislavského divadla, a přesvědčoval jej o nutnosti podepsat, přičemž mu text do telefonu přečetl. Havel poté souhlasil.³⁸⁹ Havlův podpis jako hlavy státu, se tak pod dokumentem skví jako jediný, mezi ostatními podpisy předsedů vlád. Je třeba také zvážit, že Havel text před vyslovením souhlasu se svým podpisem nečetl, nýbrž pouze slyšel jeho text. Možná by ho sám, pokud by měl onu možnost, formuloval jinak, možná mírněji. Jisté ovšem je, že Havel chtěl podpořit USA jako spojence a za svým podpisem tak pevně stál.

USA zkrátka od Havla žádaly podporu a ten jim ji vyslovil, aniž by se blíže zajímal o obsah prohlášení.³⁹⁰

V USA se mezitím ve stádiu příprav nacházela obdobná podpurná akce – totiž příprava vzniku tzv. Výboru pro osvobození Iráku, kterou inicioval Bushův zastupující poradce pro národní bezpečnost Stephen Hadley, a jež probíhala ve spolupráci se zbrojařskou lobby. Tento výbor měl zaštitit před světem celou akci v Iráku jako boj proti diktátorskému režimu a následně „dohlížet“ na irácký přechod k demokracii. V plánu bylo zařadit do něj zhruba 150 známých osobností, mezi jinými i Havla. Ministr obrany Donald Rumsfeld si pro odůvodnění invaze nakonec, namísto existence diktátorského režimu jako takového, vybral lživé informace o vlastnění ZHN Irákem. K vytvoření výboru tak nedošlo.³⁹¹ Výběr českého prezidenta jako člena připravovaného výboru svědčí o „dobrém“ zvuku jména Havel v zahraničí, nejen ve Spojených státech. Havel se pro USA stává, více než reálně strategickým partnerem – co se týče českých možností klíčově se podílet na realizaci operace, spíše jedním z jejich „argumentů“ pro válku. Jméno Havel nabízelo vojenské akci potřebné morální zaštitění a legitimitu. Za povšimnutí stojí také fakt, že na vznik tzv. Výboru pro osvobození Iráku tlačila lobby amerického zbrojního průmyslu.

³⁸⁸ *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro britskou televizi BBC, pořad Newsnight, 22.1.2003.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/38028?q=ir%C3%A1k>. [cit. 9. 10. 2022].

³⁸⁹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 269-270.

³⁹⁰ STEINER, Petr. *Václav Havel a invaze do Iráku: se stálým zřetelem k okupaci Československa v roce 1968*. s. 12-13.

³⁹¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. s. 270.

Ironií je, že Havel od počátku devadesátých let podporoval omezení a konverzi československého respektive českého zbrojního průmyslu.³⁹²

Výbor pro osvobození Iráku nakonec nevznikl, ovšem bylo vydáno již zmíněné prohlášení „United We Stand.“ Nekompromisní literárněvědní kritice podrobil toto prohlášení ve svém textu s názvem *Václav Havel a invaze do Iráku s podtitulem se stálým zřetelem k sovětské okupaci Československa v roce 1968* Petr Steiner, lingvista a slavista, působící na univerzitě v americké Filadelfii. V této své práci srovnává zdánlivě nesrovnatelné, text „United We Stand“ a tzv. zvací dopis z roku 1968 a zároveň se vrací k Havlovým projevům a textům v čase. Steiner dokonce definuje, obdobně jako Michael Žantovský, jakousi: „[...] „Havlovu doktrínu“ omezené suverenity, ospravedlňující válku podle vlastního uvážení kdekoliv na světě [...].“³⁹³

Text, pod nějž se Havel podepsal, shledal Steiner agresivním a morálně povýšeneckým.³⁹⁴ S tzv. zvacím dopisem text „United We Stand“ podle Steinera spojuje raison d'être – posloužit jako ospravedlnění k vojenskému zásahu a dodat mu politickou legitimitu. Rozdíl mezi nimi je podle Steinera v tom, že zvací dopis legitimizoval zásah zpětně, kdežto United We Stand na zásah připravoval, pracoval s emocemi a měl za cíl, dle Steinerova názoru, vyvolat válečnou hysterii.³⁹⁵ Rozdíl lze vidět, také v tom, že v roce 1968, kdy USA uznávaly sovětskou sféru vlivu a právo SSSR zasahovat v ní, byl tzv. zvací dopis spíše součástí hry a na fait accompli nic nezměnil. „United We Stand“ byl oproti tomu aktivistický text snažící se podnítit světové společenství a veřejnost na Západě k podpoře plánovaného budoucího amerického zásahu v Iráku. Chtěl ukázat, že velká část evropských zemí se postavila za USA, když řada velkých evropských hráčů nesouhlasila. Připravovaná invaze neměla vypadat jako americká respektive americko-britská sólo akce, ale jako operace, mající širší podporu mezi evropskými spojenci.

Steiner dále kritizuje Havlovu ideu morální a spravedlivé války velmi explicitně: „*Není už načase přestat chodit kolem horké kaše a jmenovat Bushovy komplice v tomto zločinu? Václav Havel je rozhodně jedním z nich.*“³⁹⁶ Jde dokonce tak daleko, že Havla s jeho přesvědčením o možnosti porušit suverenitu států ve vyšším zájmu srovnává s Vasilem Bilakem, který také obhajoval porušení státní suverenity ve vyšším zájmu (socialismu).³⁹⁷

³⁹² HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 56.

³⁹³ STEINER, Petr. *Václav Havel a invaze do Iráku: se stálým zřetelem k okupaci Československa v roce 1968*. s. 18.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 5.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 7-9.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 21.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 14.

Havel se přitom v jednom ze svých projevů na summitu NATO v listopadu 2002, tedy dva měsíce před podepsáním dopisu osmi, vrací právě k československé zkušenosti z roku 1968 a nabádá k opatrnosti: „*A zdá se mi, že vždy znovu, chceme-li zasáhnout ve jménu ochrany lidského života proti nějakému státu, musíme si položit – byť třeba jen na okamžik a ve skrytu duše – otázku, zda nejde náhodou o nějakou verzi „bratrské pomoci“.*“³⁹⁸ V tomto Havlově projevu se zjevně Steiner inspiroval ke svému kritickému textu a jeho východiskům.

Václav Havel v onom projevu dále symbolicky sdělil, že se nelze zbavit odpovědnosti za přijatá rozhodnutí ani před občany ani před hodnocením historie, načež dodal: „*Co ale dělat můžeme a co bychom dělat měli, je podstupovat před tím, než se rozhodneme, vždy znovu velmi vážnou debatu o všech alternativách, jež mohou nastat, jakož i o jejich různých myslitelných důsledcích, a vždy znovu při této debatě nejpozorněji naslouchat právě těm, kteří mají názory nejméně blízké těm našim.*“³⁹⁹ Havel v projevu zmínil ještě příklad „správného“ rozhodnutí zasáhnout proti Srbsku, ovšem podporu invazi do Iráku z toho v tuto chvíli ještě nededukoval.

Je vždy ošemetné z historického hlediska porovnávat navzájem dvě události, či v tomto případě texty a prohlášení, vzdálené v čase i kontextu, což přiznává i sám autor. Domnívám se však, že Steinerův příspěvek je minimálně zajímavou polemikou, která je z mého pohledu ve svých historických paralelách s rokem 1968 v mnohém za hranou. Na druhou stranu předkládá provokativní otázky a interpretace a rozleptává Havlem nabízené jednoduché rozdělení dobra a zla.

4.3.2 Irák dobyt

Dne 20. března 2003 byla zahájena operace Irácká svoboda a již v květnu USA a jejich nepočtení spojenci dosáhli vítězství. USA ovšem nebyly schopny předložit důkazy o výrobě ZHN ani o spojení Iráku s Al-Káidou. Skrývající se Saddám Husajn byl dopaden na konci roku 2003. Poté byl proti němu veden soudní proces, byl shledán vinným za válečné zločiny a v roce 2006 byl oběšen.⁴⁰⁰ USA omezili svou vojenskou přítomnost v Iráku i Afghánistánu až

³⁹⁸ HAVEL, Václav. *Konference transformace NATO. Praha, 20. 11. 2002.* In: *Projevy 1999-2003.* s. 167-168.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 168.

⁴⁰⁰ PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák.* s. 114-120.

v éře Baracka Obamy.⁴⁰¹ Z Iráku se většina amerických jednotek stáhla v roce 2011.⁴⁰² Z Afghánistánu USA odešli o deset let později.

V červenci 2003 získal Václav Havel od George W. Bushe nejvyšší americké civilní vyznamenání Prezidentskou medaili svobody a stal se tak prvním Čechem, který toto ocenění získal.⁴⁰³ Havel se tak krom verbálních děků od amerického prezidenta dočkal této symbolické a prestižní odměny za svou podporu iráckému tažení.

Co se týká české veřejnosti, nesouhlas s případnou invazí do Iráku byl procentuálně ještě vyšší než v případě zásahu NATO v Jugoslávii, a od začátku roku 2003 se pohyboval mezi 67-72% populace.⁴⁰⁴ Naopak v USA se ve stejném období přes sedmdesátiprocentní hranici vyšplhala podpora iráckému tažení.⁴⁰⁵

Při svém pobytu v USA roce 2005 se Havel zpětně zamýšlel nad válkou v Iráku. Uznal špatné zdůvodnění této války. Varoval před bezhlavým přijetím precedentu takových zásahů. Jedním dechem dodal, že porušení státní suverenity je v jednotlivých specifických případech přípustné a že v případě Iráku je svržení tamního režimu jednoznačně pozitivní. Havel, dle svých slov již před válkou tušil, že špatné zdůvodnění války, může nemálo jejich přátel od USA odvrátit. Kritizoval také malou snahu získat širokou mezinárodní podporu, jakou měla první válka v Zálivu, ačkoliv v případě druhé války byla ještě potřebnější.⁴⁰⁶ Havel věřil, že svou podporou útoku na Irák zabránil ještě většímu „zlu“.⁴⁰⁷ Dále zdůraznil, že: „[...] *ochrana člověka je vyšší povinností než respekt ke státu.*“⁴⁰⁸

Havel tedy své podpory nelitoval. Litoval pouze toho, že ona podpora nebyla v mezinárodním prostředí větší a že tento zásah poškodil pověst USA. To, že český prezident před válkou tušil, že špatné zdůvodnění zásahu může způsobit odklon spojenců od USA je možné, nicméně od Havla toto jeho vyjádření působí spíše jako potvrzení faktu, že se tak stalo. Ve své rétorice setrval u dělení dobra a zla a u nadřazení nekonkrétního lidského práva nad mezinárodním právem.

⁴⁰¹ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. s. 291.

⁴⁰² Tamtéž, s. 150.

⁴⁰³ *Nejvyšší vyznamenání USA pro Havla*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24864?q>. [cit. 17. 1. 2023].

⁴⁰⁴ KUNŠTÁT, Daniel a kol. *25 let české demokracie očima veřejnosti*. s. 281.

⁴⁰⁵ KAGAN, Robert. *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*. s. 50-51.

⁴⁰⁶ HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. s. 117-118.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 221.

⁴⁰⁸ HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. s. 117.

V roce 2007 v rozhovoru pro Respekt Havel na válce v Iráku shledával pozitivní svržení Saddáma Husajna. Odůvodnění a načasování intervence pak považoval za nedobré.⁴⁰⁹ Ve svých názorech na invazi do Iráku tedy zůstal Václav Havel poměrně konzistentní.

⁴⁰⁹ *Posedlost je mi podezřelá.* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/3921?q=ir%C3%A1k>. [cit. 9. 10. 2022].

Závěr

Svět, střední Evropa a české země, se od osmdesátých let, kdy Havel formuloval některé své názory, dynamicky proměnily. Československo a Česká republika hledaly po roce 1989 své nové místo v mezinárodním uspořádání a také bezpečnostní záruky. Václav Havel byl nejvýraznějším představitelem země na mezinárodním poli. Přispěla k tomu jistě také kontinuita jeho působení i přes rozpad společného státu – dlouhých třináct let v prezidentské funkci. Velkého renomé se dočkal zejména ve Spojených státech.

Jako disident uvažoval o zrušení NATO a VS a novém celoevropském mírovém a spolupracujícím uspořádání. Domníval se, že základem k tomu by mohl být tzv. Helsinský proces a KBSE. Havel byl v osmdesátých letech kritický k Reaganovým zbrojním programům nebo k americkému zásahu v Libyi. V Chartě se myšlenkově pohyboval, spolu s Jiřím Dienstbierem, spíše na jejím levém křídle a sám sebe považoval za levicového člověka.

Záhy po revoluci, konfrontován s reálným politickým stavem Evropy a s cíli a přáními USA, od svých představ o novém uspořádání Evropy ustoupil a kritiku USA si již jako prezident nedovolil. Zprvu své představy o roli KBSE v některých vyjádřeních, podle toho, komu byla určena, jenom taktně nezmiňoval, vyhýbal se jim. Později opravdu změnil názor – dílem pragmaticky, kdy NATO a USA byly jedinou silou, která byla schopna poskytnout střední Evropě dostatečně relevantní bezpečnostní záruky. Částečně byl Havel pravděpodobně také pod vlivem dojmů a okouzlení Spojenými státy americkými a jejich představiteli.

Během roku 1990 byl konfrontován s americkou vůlí zachovat NATO a americkou vojenskou přítomnost v Evropě. Přelomový pro změnu jeho úvah ohledně NATO byl zřejmě rok 1991, kdy došlo k jakémusi vystřízlivění kvůli počínajícím válkám v Jugoslávii, puči v SSSR – jeho rozpadu o několik měsíců později či první válce v Zálivu. Roku 1992 již otevřeně deklaroval zájem připojit se k NATO a od roku 1993 je Havlem tento cíl zcela nepokrytě prosazován. V roce 1994 Havel kvitoval program NATO Partnerství pro mír, který přijel do Prahy nabídnout Bill Clinton. Havel program přijal, pod americkým příslibem, že to bude první krok na cestě k plnému členství. Havel pro členství ČR následující roky lobbval. V létě 1997 bylo rozhodnuto o přizvání tří střeoevropských zemí do NATO a v březnu 1999 se ČR, spolu s Polskem a Maďarskem, stala členem. Václav Havel přemýšlel o Alianci nejen jako o obranné organizaci, ale také jako o společenství Západních hodnot s jasně definovaným geografickým vymezením od Aljašky po Pobaltí. Vymezoval se vůči Rusku, které se podle něj nemělo stát členem NATO a varoval také před pásmem států „nikoho“ mezi Ruskem a NATO.

Ohlédneme-li se za tématem Havlových vztahů s americkými prezidenty a s Madeleine Albrightovou, musíme konstatovat, že všechny vybrané představitele – oba Bushe, Clintona i Albrightovou, považoval Havel za své osobní přátele, stejně jako oni jeho. Se všemi se stýkal nadále, i po vypršení jejich či svého funkčního období, což upřímnému přátelskému vztahu nasvědčuje. Všichni jmenovaní k Havlovi chovali úctu zejména kvůli jeho disidentské minulosti a občanským postojům před rokem 1989, ale byl jimi oceňován také za polistopadovou podporu USA. S Madeleine Albrightovou měl Havel asi nejbližší vztah. Svou roli určitě hrál český původ Albrightové, nebo podobné až identické názory na NATO či vojenská tažení Spojených států. Pokud někdo z Havlových amerických přátel mohl výrazněji a dlouhodoběji ovlivňovat jeho názory (a naopak, ovlivňoval-li někoho z nich svým myšlením a názory Havel), byla to vzhledem k povaze jejich vztahu právě Madeleine Albrightová.

Havlova podpora americkým ozbrojeným akcím postupně gradovala v protikladu s přijímáním těchto zásahů mezinárodním společenstvím. Při první válce v Zálivu existovala širší shoda, že Saddámu Husajnovi nemá projít anexe Kuvajtu, a především ovládnutí produkce značného množství světové ropy. Havel chtěl, aby symbolická účast československé protichemické jednotky podtrhla nové politické směřování státu a jeho přijímání, především Západními spojenci v čele s USA. Již v této době pozorujeme přejímání americké rétoriky Havlem, při obhajování správnosti vojenského zásahu. Zároveň je ale paradigma „Mnichova“ idea, kterou Havel obhajoval již v osmdesátých letech.

Zásah v Srbsku a Kosovu se odehrál krátce po rozšíření NATO v roce 1999. V polemice Jiřího Dienstbiera s Havlem je dobře pozorovatelný Havlův odklon od původního ideového souputníka z Charty. Zároveň v tomto případě Havel zdůraznil, že lidská práva jsou z jeho pohledu nadřazená mezinárodnímu právu. Celá intervence byla ovšem značně problematická vzhledem k historii a širšímu pozadí srbsko-kosovského nacionálního soupeření.

Bezpodmínečná podpora Bushova amerického unilateralismu a invaze do Iráku, se zhmotnila v politickém prohlášení „Jsme sjednoceni“, které Havel podepsal na sklonku svého prezidentského působení. Přiklonil se tím k USA v době, kdy mnohé evropské země zastávali rezervovanější postoj. Vyjádření podpory invazi do Iráku v této atmosféře a okolnostech, je pomyslným vrcholem příklonu k podpoře americké zahraniční politiky.

Střešní otázka, kterou jsem si kladl na začátku práce, zněla, zda se Havlovy názory zásadně změnily, a zda se Havel nekriticky přiklonil k podpoře zahraniční politiky USA, pohlcen obdivem ke Spojeným státům. V otázce bezpečnostního uspořádání Evropy svůj postoj pod vlivem USA skutečně změnil a ustoupil ze své původní myšlenky. Stalo se tak ovšem také

proto, že při hledání pevného bezpečnostního a stabilizačního rámce se NATO ukázalo jako nejspolehlivější a nejsilnější hráč a ostatní alternativy jako nefunkční a neschopné řešit hrozící krize pro tehdejší střední Evropu. Podobně, co se týče názorů na vojenské intervence pod vedením USA, můžeme pozorovat zásadní změnu Havlových názorů, směrem k téměř bezvýhradné podpoře amerických ozbrojených akcí. Havla svým malým dílem ovlivnili jistě také vztahy s americkými politiky, nejvíce pak přátelství s Albrightovou.

Na tomto místě se pak nabízí dvě základní perspektivy, z kterých lze Havlovu politiku ve vztahu k USA nahlížet. Lze se na ní dívat jako na idealistické Havlovo směřování za dobovým americkým pojetím hodnot demokracie, svobody a liberalismu. Směřování za představou, že USA se svou silou zaštití Evropu, postaví se globálnímu „zlu“ a dobro zvítězí. Nebo se na Havlovu politiku vůči USA můžeme dívat jako na pragmatické přizpůsobení se vítězi studené války, který je schopný poskytnout ochranu, stabilitu a perspektivu a který vede světový řád. Domnívám se, že Havlovu přemýšlení byla bližší první perspektiva, což nemusí být v rozporu s jeho přesvědčením, že USA mohly být pro ČR nejdůležitějším spojencem a že by bylo prospěšné pěstovat s nimi úzké spojení.

Havel nezůstal a ani nemohl zůstat pouhým „levicovým intelektuálem“. Svým přemýšlením o světě jako o jednom společenství a o spoluzodpovědnosti všech za svět, společnost a globální problémy a hrozby, si z něj však něco uchoval. Svým přístupem k demokratickým hodnotám Západu jako k univerzálním a podpoře USA se jeví právě jako onen „proamerický liberál“. Byl dítětem své doby, která přinesla Evropě největší ideové a politické zemětřesení za čtyři dekády, v již tak bouřlivém dvacátém století. Dokážeme-li se jednou zbavit zidealizovaného, nebo naopak očerňujícího pohledu na Václava Havla, budeme jej, jeho myšlenkový vývoj a postoje, pravděpodobně nahlížet jako do jisté míry logické, podmíněné dobové situací, vlivům a souvislostem, stejně jako základním principům Havlova myšlenkového světa.

Seznam použitých informačních zdrojů

Archiv Knihovny Václava Havla

USA / Los Angeles: Setkání Václava Havla a Ronalda Reagana. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/31336?q>. [cit. 30. 3. 2023].

Rychle jsem ztratil ostych. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/39776?q>. [cit. 21. 1. 2023].

Proslov prezidenta republiky Václava Havla na Staroměstském náměstí po návratu ze Spojených států. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/35985?q>. [cit. 21. 1. 2023].

Chce nás NATO? [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24085>. [cit. 12. 4. 2023].

Tisková konference prezidenta České republiky Václava Havla s českými novináři 4. 7. 1994. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/63649?q>. [cit. 13. 4. 2023].

Tisková konference prezidenta republiky Václava Havla, guvernéra České národní banky Josefa Tošovského a ministra obrany Miloslava Výborného po návratu ze Spojených států amerických 17. 5. 1997. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/63842?q>. [cit. 14. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro Českou televizi před odletem do Spojených států. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37260?q>. [cit. 14. 4. 2023].

Nejvíce hlav států od summitu NATO v roce 2002. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/17541?q>. [cit. 23. 4. 2023].

Předmluva prezidenta republiky Václava Havla do knížky prezidenta USA George W. Bushe „Moje cesta do Bílého domu“ nakl. Pragma. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/38949?q>. [cit. 21. 4. 2023].

Odpovědi prezidenta republiky Václava Havla pro Literární noviny. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36723?q>. [cit. 21. 4. 2023].

Tisková konference prezidenta republiky Václava Havla a amerického prezidenta George Bushe 20. 11. 2002. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/64307?q>. [cit. 21. 4. 2023].

Pokyny Hradu. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/5670?q>. [cit. 22. 4. 2023].

Česko-americké vztahy stojí a padají s prezidentem Havlem. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24429>. [cit. 23. 4. 2023].

Loučím se s Vámi, jako Váš prezident. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/44377?q>. [cit. 22. 4. 2023].

Václav Havel: Setkání s novináři (Praha, Galerie Louvre). [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/35787?q>. [cit. 14. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americkou televizi ABC Newsportrét Madeleine Albrightové. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37759?q>. [cit. 27. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro knihu o Madeleine Albrightové. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36746?q>. [cit. 20. 4. 2023].

Program cesty do Spojených států, Washington, Los Angeles, Betlehem 21. - 27. října 1991. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/58185?q>. [cit. 20. 4. 2023].

Tisková konference prezidenta České republiky Václava Havla po návratu z USA. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/63115?q>. [cit. 20. 4. 2023].

Zpráva pro tisk KPR, 25. 8. 1994. Prezidenta Václava Havla soukromě navštíví Madeleine Albrightová. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/61749?q>. [cit. 28. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla a velvyslankyně USA v OSN Madeleine Albrightové pro Českou televizi za účasti ostatních českých novinářů po večeři s prezidentem USA B. Clintonem. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37412?q>. [cit. 28. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro knihu o Madeleine Albrightové. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36746?q>. [cit. 20. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro rádio Frekvence 1, pořad Press klub. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36699?q>. [cit. 20. 4. 2023].

Projev Madeleine K. Albrightové na státním pohřbu Václava Havla. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/60063?q>. [cit. 20. 1. 2023].

Zpráva pro tisk KPR, 15. 1. 1991: Pozdrav prezidenta ČSFR Václava Havla československé vojenské jednotce v Saudské Arábii. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/64340?q>. [cit. 12. 4. 2023].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americký deník USA Today. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37966?q>. [cit. 12. 4. 2023].

ČR / Praha / FF UK: beseda se studenty. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/17280?q>. [cit. 29. 10. 2022].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro srbský nezávislý týdeník Nedeljni Telegraph. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37880?q>. [cit. 26. 10. 2022].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro Rádio Svobodná Evropa, pořad „Face to Face“. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/37023?q>. [cit. 20. 11. 2022].

Kosovany trápí, že nemají co dělat. Jak vypadá všední den kosovských Albánců, Srbů a vojáků KFOR. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/21530>. [cit. 9. 12. 2022].

Zlatá medaile míru, demokracie a humanity Ibrahima Rugovy. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/39785?q>. [cit. 28. 10. 2022].

Havel podpořil útok na Irák. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24344?q>. [cit. 26. 11. 2022].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro americký časopis The New Yorker. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/36934?q=ir%C3%A1k>. [cit. 9. 10. 2022].

Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro britskou televizi BBC, pořad Newsnight, 22.1.2003. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/38028?q=ir%C3%A1k>. [cit. 9. 10. 2022].

Nejvyšší vyznamenání USA pro Havla. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24864?q>. [cit. 17. 1. 2023].

Posedlost je mi podezřelá. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/3921?q=ir%C3%A1k>. [cit. 9. 10. 2022].

Vydané prameny

ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Nejlepší ze všech možných světů.* Praha: Práh, 2003.

ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Peklo a jiné destinace.* Praha: Argo, 2020.

ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. *Pražská zima. Osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948).* Praha: Argo, 2012

BUSH, W. George. *Slib musíme splnit. Moje cesta do Bílého domu.* Praha: Pragma, 2001.

BUSH, W. George. *Okamžiky rozhodnutí.* Praha: Fortuna Libri, 2011.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN, ed. *Charta 77: Dokumenty 1977-1989.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

CLINTON, Bill. *Můj život.* Praha: Ikar, 2004.

DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou).* Praha: Melantrich, 1990.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990.* Praha: Knihovna Václava Havla, 2013.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991.* Praha: Knihovna Václava Havla, 2014.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992.* Praha: Knihovna Václava Havla, 2015.

HAVEL, Václav. *Letní přemítání.* Praha: Odeon, 1991.

HAVEL, Václav. *Projevy.* Praha: Vyšehrad, 1990.

- HAVEL, Václav. *Projevy 1994*. Praha: Paseka, 1995.
- HAVEL, Václav. *Projevy 1995*. Praha: Paseka, 1996.
- HAVEL, Václav. *Projevy 1996*. Praha: Paseka, 1997.
- HAVEL, Václav. *Projevy 1997*. Praha: Paseka, 1998.
- HAVEL, Václav. *Projevy 1999-2003*. Praha: Paseka, 2003.
- HAVEL, Václav. *Prosím stručně*. Praha: Gallery, 2006.
- HAVEL, Václav. *Spisy 7: Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. Praha: Torst, 1999.
- HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. Praha: Lidové noviny, 1992.
- HAVEL, Václav a Vilém PREČAN. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. Praha: Lidové noviny, 1990.
- HAVEL, Václav a ŠULC, Jan. *Eseje a jiné texty z let 1953-1969*. Praha: Torst, 1999.
- KABRHELOVÁ, Lenka a Rosamund JOHNSTON. *Havel v Americe: Rozhovory s americkými intelektuály, politiky a umělci*. Brno: Host, 2019.

Odborná literatura

- ASMUS, D. Ronald. *Dvere do NATO: Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. Bratislava: Kalligram, 2002.
- BLACKMAN, Ann. *A Season of Her Life: A Biography of Madeleine Korbel Albright*. New York: Scribner, 1998.
- FIDLER, Jíří a Petr MAREŠ. *Dějiny NATO*. Praha: Paseka, 1997.
- EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. Praha: Karolinum, 2019.
- GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2009.
- HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav AV ČR, v.v.i., 2010.
- HODER, Lukáš. *Transatlantické vztahy v době krize: Hegemonie USA a emancipace Evropy po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

- KAGAN, Robert. *Labyrint síly a ráj slabosti: Amerika, Evropa a nový řád světa*. Praha: NLN, 2003.
- KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009.
- KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014.
- KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie? Opoziční smlouva a česká politika 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015.
- KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společenství v Československu v letech 1989-1992*. Praha: Rybka Publishers, 2016.
- KREJČÍ, Oskar. *Geopolitika střeoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*. Praha: Professional Publishing, 2016.
- KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: Visegrádské země v globálním příběhu let 1992-2017*. Praha: Karolinum, 2019.
- KUNŠTÁT, Daniel a kol. *25 let české demokracie očima veřejnosti*. Praha: Academia, 2014.
- LAURENS, Heryn. *Arabský orient za časů Ameriky: Od války v Zálivu k válce v Iráku*. Praha: Academia, 2013.
- MARK, James a kol. *1989. A Global History of Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. Praha: Libri, 2011.
- PICK, Otto a Vladimír HANDL (eds.) a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy, perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů EU, 2004.
- RYCHLÍK, Jan a kol. *Mezi Terstem a Istanbulem: Balkánské národy ve 20. Století*. Praha: Vyšehrad, 2020.
- STEINER, Petr. *Václav Havel a invaze do Iráku: se stálým zřetelem k okupaci Československa v roce 1968*. Praha: Rubato, 2014.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Kosovská otázka ve 20. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- THER, Philipp. *Nový pořádek na starém kontinentě. Příběh neoliberální Evropy*. Praha: Libri, 2016.
- ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014.

Odborné články

HLAVÁČEK, Pavel. *Dědictví mnichovské smlouvy a jeho dopady na americkou zahraniční politiku* [online]. In: *Obrana a strategie*, 2009, vol. 9, no. 1, s. 117-135. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/journal-detail?id=139>. [cit. 15. 12. 2022].

JANOŠEK, Petr. *Chemici s Havlem proti agresorovi. K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v letech 1990–1991*. [online]. In: *Historie a vojenství*, 2018, vol. 71, no. 2, s. 4–21. Dostupné z: https://www.academia.edu/63624178/Chemici_s_Havlem_proti_agresorovi_The_Chemical_Defense_Unit_and_Havel_Against_the_Aggressor. [cit. 2. 4. 2023].

KARÁSEK, Tomáš. *Česká republika a zahraniční vojenské operace. Formování politického konsenzu v letech 1999-2009* [online]. In: *Mezinárodní vztahy*, 2010, vol. 45, no. 4, s. 29-49. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/article-detail?id=91744>.

KOCKA, Jürgen. *Pád komunismu v Evropě 1989 a jeho příčiny a důsledky* [online]. In: *Střed*, 2009, vol. 1, no. 2, s. 93-101. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/article-detail?id=145761>. [cit. 26. 1. 2023].

WALLAT, Josefina. *Czechoslovak/Czech Foreign and Security Policy 1989-1999*. [online]. In: *Perspectives*, 2001, vol. 8, no. 17, s. 14-29. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23615908>. [cit. 14. 2. 2023].

ZADOROZHNYUK, Ella. *Vaclav Havel, Russia and NATO*. [online]. In: *Perspectives and Prospects. E- Journal*, 2021, vol. 20/21, no. 4/1, s. 166-180. Dostupné z: https://www.perspektivy.info/upload/iblock/abc/4_01_2021_10.pdf. [cit. 11. 4. 2023].

Internetové zdroje

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1993*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla, 2020.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1994*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla, 2021.

Vzpomínáme na hrdou Američanku a dceru České republiky, řekl Biden o Albrightové. [online]. Praha: Česká televize. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3480285-s-madeleine-albrightovou-se-rozlouci-biden-i-clinton-do-washingtonu-zamirila-i-ceska>. [cit. 20. 1. 2023].

Resolution 678 (1990) / adopted by the Security Council at its 2963rd meeting, on 29 November 1990. [online]. New York. United Nations. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/102245>. [cit. 18. 3. 2023].

Security Council Resolution 687: Iraq-Kuwait. [online]. New York: United Nations. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/iraqkuwait-resolution687>. [cit. 29. 3. 2023].

United We Stand. [online]. New York: The Wall Street Journal. Dostupné z: <https://www.wsj.com/articles/SB122713045503341981>. [cit. 28. 11. 2022].